

Қасым-Жомарт ТОҚАЕВ:

ТӨТЕНШЕ ЖАҒДАЙ КЕЗІНДЕ
ТИІСТІ ОРГАНДАР ШҰҒЫЛ
ӘРЕКЕТ ЕТУГЕ ТОЛЫҚ
ДАЙЫН БОЛҒАН ЖОҚ

3-бет

ҰЛТ ҰСТАЗЫНЫҢ
ЕМЛЕСІН ЕРЕН
ҚЫЛМАУДЫ
КІМ ТОҚТАТАДЫ?

6-7-бет

ҚАЗАҚ ЕЛІНДЕ
ҚАЗАҚ ТІЛІН ТАЛАП
ЕТКЕНДЕР ЖЫНДЫ БОЛСА,
ОНДА БІЗ ҚАНДАЙ ЕЛМІЗ?!

16-бет

ҚАЗАҚ ҮНІ

РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҚОҒАМДЫҚ - САЯСИ АПТАЛЫҚ

www.qazaquni.kz

qazaquni@mail.ru

2000 жылғы 11 тамыздан шыға бастады

№4 (1082) 29.01.2024

АҚТАҢДАҚТАР АЛАУТЕРІ

Болатбек Төлепберген есімі қазақ журналистикасында өткен ғасырдың тоқсаныншы жылдардан бері ұшқыр публицист, қарымды қаламгер, кәсіби маман ретінде жақсы таныс. Олай дейтініміз Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті Журналистика факультетін оқып жүріп-ақ, бірқатар республикалық басылымдарда салмақты мақалалары жиі жарық көрді.

8-9
бет

АЛМАТЫДАҒЫ ЖЕР СІЛКІНІСІ НЕНІ ЕСКЕРТТІ?

Қаңтардың 22-нен 23-не қараған түні Алматыда болған жер сілкінісі қаланың атам заманнан сейсмообелсенді аймақта орналасқанына қарамастан төтенше жағдай департаменті қызметі мен жергілікті атқарушы органдардың мұндай табиғи апаттарға еш дайындығы жоқтығын көрсетті. Ескерту жүйесінің болмауы мен мұндай жағдайда қажетті қарапайым іс-әрекет ережесін білмеушілік елді дүрліктіріп, әуресарсаңға салды. Үрейлі жұрт үйінен лифтілермен де қашып жатты. Жиналу жерлерінің қайда орналасқаны жөніндегі ақпараттың жоқтығы мен қатқабат құрылыстың салдарынан адамдар далада тұрғанның өзінде бастарынан қауіп бұлты сейілмеді, себебі, айналаның барлығы кез-келген уақытта күйреп түсуі мүмкін зәулім ғимараттар.

4
бет

ОН ЖЫЛДАН БЕРІ ҮКІМЕТ БАСШЫСЫ ДА БАРМАҒАН АРҚАЛЫҚҚА ӘУЕЖАЙ КЕРЕК!

Өткен жылдың аяғында, 2023 жылдың 27 желтоқсанында Торғай өңірінің әлеуметтік-экономикалық дамуы және өңіраралық байланыстарды күшейту үшін Арқалық қаласында әуежай салу қажеттілігі туралы Үкіметке депутаттық сауал жолданған еді.

4
бет

ЕЛДІ АЗДЫРАП АЗҒЫНДЫҚ САЙТ ЖАБЫЛСЫН!

Қасиетті Қазақ жерінде жыныстық азғындыққа ұшыраған ЛГБТ сайтының ашылуы – ұлтты құрдымға кетірудің басы! Осыдан үш жыл бұрын 2021 жылы 8 наурызда Алматыда әйел теңдігі деген сылтаумен ЛГБТ шеруі өткенде «Басталды!» деп, дабыл қағып едік!..

10
бет

ЗЕМЛЕТРЯСЕНИЕ В АЛМАТЫ: ПРИЧИНА ПАНИКИ – ВЫСОТНЫЕ ДОМА

23 января 2024 года в 00:09 по местному времени произошло землетрясение в Алматы. По данным МЧС, эпицентр землетрясения был расположен в 264 километрах на юго-восток от города Алматы на границе Казахстана и Кыргызстана. Магнитуда M_{PV} – 6.7. Ощутимость в Алматы составила 5 баллов.

12
бет

ПОЛИЦИЯ ҚАШАН ДА ХАЛЫҚҚА ҮЛГІ-ӨНЕГЕ БОЛУЫ КЕРЕК

Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың төрағалығымен Ішкі істер министрлігінің кеңейтілген алқа отырысы өтті. Мемлекет басшысы полицияның қоғамдағы ролін тілге тиек етіп, саладағы маңызды мәселелерді атап өтті.

«Қылмыспен күресу және қоғамдық тәртіпті сақтау – аса маңызды міндет. Бұл – жауапкершілігі зор жұмыс. Еліміздің әрбір азаматы өзін қауіпсіз сезінуі тиіс. Ол үшін құқық қорғау жүйесі үйлесімді әрі тиімді жұмыс істеуі қажет. Ең алдымен, мемлекетте заң талаптары мүлтіксіз орындалуы тиіс. Заң бұзған кез келген адам жазасын алу керек», – деді Президент.

Мемлекет басшысының айтуынша, қоғаммен бірге полиция да түбегейлі өзгеруі тиіс.

«Полиция қашан да халыққа үлгі-өнеге болуы керек. Сонда ғана жұрт полицияға сенеді, оны

қорған көреді. Өкінішке қарай, тәртіп сақшыларының бәрі бірдей сондай деп айта алмаймыз. Ауыр қылмыс жасаған қызметкерлер анықталып жатыр. Соңғы кезде мұндай оқиғалар жиілеп кетті. Бұған жол бермеуіміз керек және ондай әрекеттерді мүлдем ақтауға болмай-

ды. Осындай жағдайлар бүкіл жеке құрамның жұмысын бір сәтте жокка шығарады. Ондай адамдарды полиция қатарынан шығару қажет. Олар биліктің абырой-беделін түсіреді. Қызметкерлерін дер кезінде тәртіпке салмаған басшылар мәселесін де қарау керек», – деді Қ.Тоқаев.

«ТӘРТІПСІЗ» ҚӘСІПОРЫНДАРҒА ҚОМАҚТЫ АЙЫППҰЛ САЛЫНДЫ

Быттыр елімізде кәсіпорындардың қоршаған ортаны лас-тамау талаптардың бұзылуына қатысты 1 679 факті анықталып, жалпы көлемі 322,9 млрд. теңге әкімшілік айыппұл салынды. Бұл туралы Экология және табиғи ресурстар министрі Ерлан Нысанбаев мәлімдеді.

«Быттыр экологиялық заңнаманың сақталуын бақылау мақсатында 652 тексеру іс-шарасы өтті. Оның нәтижесінде 1 679 заңбұзушылық анықталып, ұйғарым берілді. Жалпы көлемі 322,9 млрд. теңге әкімшілік айыппұл салынды. Қоршаған орта-

ны лас-тағаны үшін үлкен көлемдегі айыппұл «Karabatan Utility Solutions» ЖШС (7,2 млрд. теңге айыппұл) және «Тенішевройл» ЖШС-ға (2,8 млрд. теңге айыппұл) салынды», – деді Е.Нысанбаев.

Бұдан бөлек, министр өткен жылы ірі көлемде айыппұл салынған өңірлерді атады. «Шығыс Қазақстан облысы 2,6 млрд. теңге, Қызылорда облысы 681,8 млн. теңге, Абай облысы 677,5 млн. теңге, Ақтөбе облысы 133,8 млн. теңгеге айыппұл арқалады», – дейді ведомство басшысы.

Ерлан Нысанбаевтың айтуынша, айыппұлдың басым бөлігі нормативтен тыс шығарындылар мен өз еркімен (арнайы рұқсатсыз) эмиссиялар үшін салынған.

ҚАНША ЖҮЛДЕ БҰЙЫРАДЫ?

Оңтүстік Кореяның Канвон қаласында жалауын желбіреткен жасөспірімдер Олимпиадасы тартысты өтіп жатыр. Әзірге Қазақстан құрамасының қоржынында 3 жүлде бар. Біреуі – алтын, екеуі – қола.

Олимпиаданың алғашқы күні шаңғымен тұғырдан секіруден Қазақстан командасының мүшесі Илья Мизерных чемпион атанып, тұңғыш алтынды жеңіп алды. Ал келесі күні шорт-тректен 1000 метр қашықтықта сынға түскен спортшыларымыз арасынан Полина Омель-

чук мәре сызығын үшінші болып кесіп өтіп, Қазақстан қоржынына қола медаль салды. Ол 1000 метр қашықтықты 1:41,600 уақыт көрсеткішімен бағындырды. Аталған сында бірінші және екінші орындарды қытайлық спортшылар Цзинцзы Ли мен Цзиньчжу Ян жеңіп алды. Ал 25 қаңтарда хоккейден ерлер құрамасы Аустрияны 6:5 есебімен ұтып, қолаға қол жеткізді.

Естеріңізге салсақ, Олимпиада ойындарының алауы 19 қаңтарда тұтанды. Аталған жарысқа әлемнің 50 мемлекетінен 1 800 спортшы қатысуда. 7 спорт түрінен (15 дисциплина) 81 медаль жиынтығы сарапқа салынады.

ВЕЙП ТУРАЛЫ ЗАҢ ҚАБЫЛДАНДЫ

Елімізде іс-қағаздарды жүргізу электронды нұсқаға көшіп жатқаны белгілі. Цифрлы қоғамға нық қадам басқанның әсері ме екен, тұрғындар электронды темекіні қолдана бастады. Өкініштісі сол, жасөспірімдер, әсіресе, қыздар арасында бұл әдет белең алып, қоғамның дертіне айналып отыр. Бұл ретте, Мәжіліс Қазақстанға вейптерді әкелуге, өндіруге және сатуға толық тыйым салатын заң қабылдады. Тәртіп бұзғандар қылмыстық жауапкершілікке тартылмақ.

«Кейбір заңнамалық актілерге денсаулық сақтау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңда вейптерді заңсыз айналымға жібергені үшін қылмыстық жауапкершілік қарастырылған:

- вейп сатқаны үшін ең ауыр жаза – 50 тәулікке дейін қамауға алу;

- әкелу және тарату үшін – 2 жылға дейін бас бостандығынан айыру;

- қылмыстық топ жасаған не аса ірі мөлшерде не бірнеше рет жасалған дәл сол әрекеттер үшін 5 жылға дейінгі мерзімге бас

бостандығынан айыруға жазаланады. Сонымен қатар медициналық қызметкерлерге емделушінің жеке ерекшеліктеріне қарай емдеудің оңтайлы әдістерін таңдау мүмкіндігін беру үшін медициналық көмек көрсету кезінде міндетті түрде клиникалық хаттаманы қолдану алып тасталды.

Бойжеткендер арасында электронды темекі сөнге айналып бара жатқаны белгілі. Тіпті қыздар бір-бірінің туған күніне вейп сыйлайтын «дәстүр» пайда болыпты. Әсем безендіріліп, кішкентай құтыға, қорапшаға толтырылған бұл өнімдер әлдебір инновация, сәнді тауар ретінде көздің жауын алады. Мәселен, вейптерде батарея заряды, картриджтегі өнімі қанша қалғанын көрсететін индикаторлампа қарастырылған. Сәйкесінше, жастар оны де-вайс, гаджет деп таниды. Ендігі жерде жаңа заң аясында бұл келеңсіздіктер реттеледі деген сенім мол.

ИПОТЕКА АЛАТЫНДАРДЫҢ БЕСТЕН БІРІ – ЖАСТАР

Қазақстанда ипотека көлемі жылдан жылға 17,3%-ға (1,8 трлн теңгеге) төмендеп келеді. Ал ипотека беру көрсеткіші 116,6 мыңға (19,2%) дейін азайып отыр. Бұл туралы Бірінші кредит бюросы мәлімдеді.

Бір жыл ішінде ипотека алғандардың шамамен бестен бір бөлігі – жастар. Қарыз алушылардың ішінде 30 жасқа дейінгі жастардың үлесі бір жылда 20%-ға жетті. Ипотеканың негізгі көрсеткіш сомасы – 13 млн. теңге, орташа сомасы – 15 млн. теңгеге жуықтаса, ең жоғары сомасы – 2,1 млрд. теңге.

«Банк секторы бойынша орташа сыйақы мөлшерлемесі базалық мөлшерлемеден төмен. Нарық оның төмендеуіне іс жүзінде жауап бермеді. Мысалы, жылдық тиімді сыйақы мөлшерлемесі былтыр қаңтарда 16,75% болды, көрсеткіш базалық және жыл

соңындағы (желтоқсан 15,75%) мөлшерлемеден шамалас» делінген ақпаратта.

Биыл 1 қаңтардағы жағдай бойынша ипотекалық кредиттер портфелі 5,8 трлн. теңгені құрады. Бұл өткен жылмен салыстырғанда 11,3% жоғары. Кредит сомасының 61% – жана несиелер (2022-2023 жж алынған), NPL 90+ үлесі салыстырмалы түрде төмен, 3,4% немесе 201 млрд. теңге.

МЕДИЦИНАЛЫҚ КӨМЕК ДЕҢГЕЙІ КӨТЕРІЛЕ ТҮСТІ

Соңғы үш жылдың ішінде елімізде медициналық көмекті қаржыландырудың өсуі байқалады. Сәйкесінше, биыл қаржыландыру 1,1 трлн. теңгеден 2,8 трлн. теңгеге дейін артты, халыққа қызметтердің медициналық көрсеткіштерінің көлемін айтарлықтай арттыруға мүмкіндік берді.

МӘМС енгізу нәтижесінде ЖІӨ-нің жалпы көлеміндегі денсаулық сақтау шығыстарының үлесі 2018 жылғы 2,8%-дан 2022 жылы 3,7%-ға дейін ұлғайды.

«МӘМС қаражатының есебінен еліміздің бір тұрғынының денсаулығына арналған

шығыстарды 56 мың теңгеден 122 мың теңгеге дейін ұлғайтуға мүмкіндік туды. Мәселен, медициналық көмек бөлінісінде қарайтын болсақ, онда күндізгі стационарларды екі есе қаржыландырудың арқасында өткен жылы пациенттер мемлекеттік және жеке клиникаларда 920 мыңнан астам стационарды алмастыратын қызметті ала алды», – деп жазды денсаулық сақтау министрлігінен.

Жоғары технологиялық медициналық көмекті қаржыландырудың өсуі қазақстандықтар үшін 2023 жылы күрделі қымбат операциялардың қолжетімділігін 2,5 есе арттыруға мүмкіндік бергенін атап өткен жөн.

ЯСАУИ ҚОЛЖАЗБАСЫ АМЕРИКАДАН ТАБЫЛДЫ

Қолжазбалар және сирек кітаптар ұлттық орталығының мамандары ұлы ойшылы, ғұлама Қожа Ахмет Ясауидің Америкадан табылған қолжазбасының көшірмесін жарыққа шығарды.

«Рисала Мират әл Кулуб» кітабының түпнұсқасы XII ғасырда араб графикасымен түркі тілінде жазылған. Қолжазба «Диуани хикметке» қарағанда проза түрінде жарық көрген. Үш тараудан тұратын шығарма әділдік, адалдық, ізгілік сияқты гуманистік құндылықтарды сипаттайды. Қазіргі уақытта маман Вашингтондағы АҚШ Конгресінің кітапханасынан табылған XVIII ғасырда көшірілген нұсқа мен бұрыннан бар түпнұсқаның ерекшелігін зерттеуде.

«Қолжазбалар және сирек кітаптар ұлттық орталығы қорына Қазақстан тарихына қатысты жазба мұраларды жинақтау барысында мұраларды іздеп табудың әртүрлі жолдарын қолдануда. Соның бірі – көне қолжазбалар мен сирек кітаптардың, карталардың электронды нұсқаларын интернет жүйесінен іздестіру жұмыстары. Қазақстан тарихына қатысты өте маңызды деген бағалы жазба деректердің көшірмелері шетелдік сәйттерден анықталып, факсимильдік көшірмелері жасалады», – деді Қолжазбалар және сирек кітаптар ұлттық орталығының бас сарапшысы Алмат Абсалықов.

Кітапты түптеу жұмыстары 3 аптаға созылды. Факсимильді көшірменің жекелеген беттері блок түрінде тігілген. Мұқабаға 3 мм картон қағазы мен ашық қоңыр түсті былғары қолданылған.

Қолжазбаның XII ғасырдағы түпнұсқасы ҚР Ұлттық кітапханасында сақталған.

ҚР Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың төрағалығымен Алматы қаласында сейсмикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелері жөнінде кеңес өтті. Жиынға Президент Әкімшілігі мен Қауіпсіздік Кеңесінің басшылығы, Үкімет мүшелері, қалалар мен облыстардың әкімдері, сондай-ақ аймақтардағы төтенше жағдайлар департаменттерінің жетекшілері қатысты.

Мемлекет басшысы ел аумағының үштен бір бөлігінде жер сілкінісі қауіпі бар екенін айтты. Сейсмологиялық станциялар соңғы 5 жылда 45 мыңнан астам дүмпу жағдайын тіркеген. Оның көбі — төмен балдық жер сілкінісі.

— Бірақ, ашығын айту ке-

ҚР Президенті Қасым-Жомарт ТОҚАЕВ:

ТӨТЕНШЕ ЖАҒДАЙ КЕЗІНДЕ ТИІСТІ ОРГАНДАР ШҰҒЫЛ ӘРЕКЕТ ЕТУГЕ ТОЛЫҚ ДАЙЫН БОЛҒАН ЖОҚ

рек, Алматыда болған төтенше жағдай кезінде тиісті органдар шұғыл әрекет етуге толық дайын болған жоқ. Ал қала тұрғындары не істерін білмей, абдырап қалды. Дегенмен бұл жиынның басты мақсаты — сын айту емес, нақты жаңғырту қабылдау. Мысалы, жұрттың көпшілігінде «төтенше жағдайға қажетті чемодан» да жоқ болып шықты. Тиісті оқу-үйрету шаралары мектептен, тіпті балабақшадан басталуы керек. Бұрын Алматыда осындай тәжірибе болған. Соны қайта жаңғырту қажет. Себебі қазір азаматтарды төтенше жағдайға дайындау жүйесі талапқа сай емес. Құзырлы органдар халыққа жан-жақты түсіндіру жұмысын жүргізуге тиіс. Оқу орындарында, мемлекеттік мекемелерде тұрақты жетекшілер өткізіп тұру қажет. Бұл — өте маңызды. Осы жұмысты дереу қолға алу керек, — деді Президент.

Мемлекет басшысы инфрақұрылымдардың халықты эвакуациялауға дайындығына және құлақтандыру жүйесіне қатысты мәселеге ерекше назар аударды.

— Дабыл қосылмады. Бұл дұрыс шешім болды. Әйтпесе, қалада дүрбелең туындайтын еді. Бірақ халықты басқа байланыс арналары арқылы хабардар ету қажет болатын. Құлақтандыру бірнеше негізгі міндетті шешуі керек. Олардың қайсысын бұрын қолдану керектігі қауіп-қатердің ауқымына байланысты. Алайда қолданыстағы алгоритмдерде бұл ескерілмейді. Қатты жер сілкінісі кезінде адамдарды зілзаланың физикалық сипаттамалары мен эволюция туралы ақпаратты қызықтырмайды. Олар табиғат апатының қаншалықты жойқын екенін онсыз да сезінді. Мұндай сәтте, ең бастысы, тұрғындарды әрі қарай қалай әрекет ету жөніндегі ақпаратпен қамтамасыз ету маңызды. Азаматтар «Үйге оралуға бола ма?», «Қайдан көмек алуға болады?» деген сауалдарға жауап алуы керек. Сондықтан құлақтандыру жүйесін қайта қарап, оны барын-

ша нақты қажеттілікке бейімдеу қажет. Техникалық құралдар ақпараттың әр адамға уақытылы жетуін қамтамасыз етуге тиіс. Бұл жолы SMS-хабарламалар тым кеш келді. Сондай-ақ дүмпу кезінде байбалам салып, жалған ақпарат таратқандар болды. Жұртты әдейі дүрліктірген адамдарды заңға сәйкес жазаға тарту қажет, — деді Президент.

Мемлекет басшысы төтенше жағдайлардың алдын алу және жою жүйесін материалдық-техникалық тұрғыдан жарақтандыру деңгейінің төмендігін сынға алды. Бұл сейсмикалық мониторинг желісіне де, сондай-ақ құтқарушыларды заманауи құрал-жабдықтармен, техникамен және арнаулы киімдермен қамтамасыз ету ісіне де қатысты.

— Сейсмикалық бақылауды «Ұлттық сейсмикалық бақылау және зерттеу ғылыми орталығы» ЖШС-не қарасты Алматы, Шымкент қалаларындағы және 12 облыстағы 70 сейсмологиялық станция жүргізеді. Оның алтауы істен шыққан. Бүкіл ел бойынша қосымша 285 сейсмологиялық станция орнату қажет. Жойқын жер сілкінісі кезінде мемлекеттік материалдық резервтің болуы және оның қолжетімділігі айрықша маңызды. Көлік байланысын жедел қалпына келтіру және медициналық көмек ұйымдастыру мүмкіндігі де шешуші рөл атқарады. Әкімдер Төтенше жағдайлар министрлігімен бірлесіп, барлық елді мекеннің осыған қағаз жүзінде емес, іс жүзінде дайын екеніне көз жеткізуге тиіс. Осы жер сілкінісінен сабақ алып, жіберілген оқиғаларды түзету қажет, — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Президент құрылыс барысында сейсмикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселесі толық шешімін таппай отырғанын айтты. Мемлекет басшысының пікірінше, зілзала кезіндегі қауіпсіздік шараларын түбегейлі қайта қарау қажет.

Президент Алматының

азаматтық қорғаныс жүйесі жер сілкінісіне дайын болмай шыққанын, ал құзырлы органдар табиғаттың бұл сынағынан өте алмағанын атап өтті.

— 2021 жылы жеті министрліктің бірлескен бұйрығымен Қазақстан Республикасының 2021-2023 жылдарға арналған сейсмикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету жұмыстарының тиімділігін арттыру жөніндегі шаралар кешені бекітілді. Басқа да міндеттерді қоса алғанда, бұл құжатта Алматы қаласы үшін жойқын жер сілкіністері туралы автоматтандырылған ерте хабарлау жүйесін енгізу көзделген еді. Әдеттегідей, берілген есепте бәрі дұрыс. Осы мақсаттарға бөлінген қаражат игерілген, нысандар қабылдап алу актісіне қол қойылған. Бас прокуратураға Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігімен бірлесіп, осы мәселемен айналысуды және бір айдың ішінде қаражаттың қайда жұмсалғанын, дабыл жүйесінің неге жұмыс істемегенін анықтауға тапсырамын. Соған қарағанда, бүкіл елімізде өткізілген 27 мың сейсмикалық жаттығу мен 2,5 мың семинардың да түк пайдасы болмады, — деді Мемлекет басшысы.

Қасым-Жомарт Тоқаев Сейсмология саласын дамытудың 2024-2028 жылдарға арналған кешенді жоспарын әзірлеп жатқан Үкіметке сейсмикалық

қауіпсіздікті қамтамасыз ету тәсілдерін қайта қарауды тапсырды. Сонымен қатар Президент бұл жұмыстың нәтижелерін бағалаудың нақты өлшемдерін әзірлеуді және тиісті шаралар қабылдауды талап етті.

— Сейсмологиялық мониторинг пен жер сілкінісін болжау жүйесін түбегейлі жетілдіру қажет. Азаматтар алғашқы дүмпуге дейін бірнеше секунд бұрын Google сервисі ескерту жасағанын айттып жатыр. Біздің жүйелер бұлай істей алмады. Біз елімізде «смарт-қалалар» құруға ниеттіміз. Оларды басқару жаңа технологияларға, соның ішінде жасанды интеллект саласындағы соңғы жетістіктерге негізделуі керек. Сондықтан әлем бойынша тиімділігі дәлелденген инновациялық шешімдерді қолдануға келесі түрде ниеттіміз қажет. Үкімет қысқа мерзім ішінде заманауи технологияларды қолдануға қатысты онтайлы шешім шығаруы керек. Әрине, сейсмикалық қауіпті аймақта орналасқан еліміздегі ең ірі қала ретінде Алматы сейсмомдық берген жөн. Білікті сейсмологтар мен басқа да мамандарды даярлауға ерекше назар аудару қажет, — деді Президент.

Мемлекет басшысының пікірінше, Алматыдан бөлек, еліміздің басқа да аймақтары жер сілкінісіне дайын болуға және қажетті инфрақұрылымды қамтамасыз етуге тиіс.

— Тұрғындар жиналатын және олар уақытша паналайтын арнайы орындарды тексеру керек. Сондай-ақ азаматтарды қауіпсіз жерге көшіру, зардап шеккендерге жедел жәрдем беру, көшпелі емдеу орындарын ашу жұмысын тиімді ұйымдастыру қажет. Сонымен қатар материалдық резерв жеткілікті болуға тиіс. Тағы бір маңызды мәселе. Апат болған жағдайда басқа аймақтардан құтқару қызметін жедел жеткізуді қамтамасыз ету керек, — деді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Сонымен қатар Президент ғимараттар мен нысандардың сейсмикалық орнықтылығын күшейту қажет екенін атап өтті. Үкімет пен әкімдікке осы мәселені зерделеп, тиісті шешім қабылдау жөнінде тапсырма берілді.

— Жалпы, тұрғындардың төтенше жағдайға дайындығын қағаз бетінде емес, іс жүзінде жақсарту қажет. Негізгі міндет — азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету. Бұл, ең алдымен, ұлттық қауіпсіздік мәселесі. Төтенше жағдайлар кезінде барлық салалық құрылым жедел әрекет етіп, үйлесімді жұмыс істеуі керек. Дүрбелең мен хаосқа жол бермей, жағдайды тұрақтандырып, апаттың ауыр салдарын мүмкіндігінше жеңілдету үшін дұрыс және уақытылы әрекет ету маңызды. Төтенше жағдайларға сақдай сай болу — Үкімет бастаған мемлекеттік органдардың ортақ міндеті, — деді Президент.

Төтенше жағдайлар министрлігі өз қызметін сыни тұрғыдан қайта таразылау міндеті жүктелді. Мемлекет басшысы министр Сырым Шәріпхановтың аталған сала маманы ретінде теориялық білімі бар екенін, бірақ нақты іске келгенде жұмысының нәтижесі көрінбей жатқанын айтты.

— Қазіргі жұмысты көңілден шығады деп айтуға келмейді. Министр Шәріпхановқа ескертемін. Егер сіз өз жұмысыңызды ауыр санайтын болсаңыз, ашығын айтыңыз, ғылыми-оқытушылық қызметіңізге қайтарамыз. Онда тұрған ештеңе жоқ. Қазіргі ахуал өте күрделі және жұрпапты, еліміздің қауіпсіздігіне тікелей байланысты. Сондықтан бәріміз жинақы, ұқыпты және белсенді болуымыз қажет. Басқа жол жоқ. Президент Әкімшілігі бүгін айтылған барлық мәселені бақылауда ұстайды, — деді Мемлекет басшысы.

Қасым-Жомарт Тоқаев жиындағы сөзін қорытындылай келе, Алматы қаласының тұрғындарына үндеу жасады.

— Сабыр сақтаныңдар және әр нәрсеге байыппен қараңыздар. Дүрбелеңге салынып, түрлі қауесет пен жалған ақпаратты қасақана тарататын арандатушылар мен жауапсыз адамдардың жетегі не еріп кетпеңіздер. Нағыз алматылықтар әрқашан ақыл-парасатымен және ұстамдылығымен ерекшеленген. Ел басшылығы сіздердің қауіпсіздіктеріңізді қамтамасыз ету үшін қолдан келгенін бәрін жасайды. Оған күмән болмасын. Алматылықтардың талап-тілегі әрдайым біздің басты назарымызда, — деді Президент.

Сонымен қатар жиында Төтенше жағдайлар министрі Сырым Шәріпханов пен Алматы қаласының әкімі Ерболат Досаев сөз сөйледі.

АЛМАТЫДАҒЫ ЖЕР СІЛКІНІСІ НЕНІ ЕСКЕРТТІ?

Алматыдағы жер сілкінісінен сабақ алу керек! Бүгін Мәжілістің жалпы отырысында «Ақ жол» фракциясының депутаттық сауалын Ерлан Барлыбаев жариялады.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ПРЕМЬЕР-МИНИСТРІ Ә.А.СМАЙЫЛОВҚА

Қаңтардың 22-нен 23-не қараған түні Алматыда болған жер сілкінісі қаланың атам заманнан сейсмообелсенді аймақта орналасқанына қарамастан төтенше жағдай департаменті қызметі мен жергілікті атқарушы органдардың мұндай табиғи апаттарға еш дайындығы жоқтығын көрсетті.

Ескерту жүйесінің болмауы мен мұндай жағдайда қажетті қарапайым іс-әрекет ережесін білмеушілік елді дүрліктіріп, әуресарсаңға салды.

Үрейлі жұрт үйінен лифтілермен де қашып жатты. Жиналу жерлерінің қайда орналасқаны жөніндегі ақпараттың жоқтығы мен қат-қабат құрылыстың салдарынан адамдар қалала тұрғандар өзінде бастарынан қауіп бұлты сейілмеді, себебі, айналаның барлығы кез-келген уақытта күйреп түсуі мүмкін зәулім ғимараттар.

Оған қоса, тұрғындардың көбі қаладан шығып кетуге тырысқан соң, төтенше жағдай қызметінің жолын бөгеген ұзын-соңар кептелістер пайда болды.

112 қызметінен жер сілкінісі

қауіп туралы алғашқы смс-хабарламалар алғашқы қуатты дүмпумен екі сағат өткен соң ғана таратылып, одан бетер түсінбеушілік тудырды.

Екінші толқынға дейін іс-әрекет реті туралы егжей-тегжейлі түсіндірмелер мен хабарламалар радиодан да, теледидардан да берілмеді, ал «Ұлттық деректер орталығының» сайты мүлдем қолжетімсіз болып шықты.

Ал, таңғы брифингте Алматы қалалық төтенше жағдайлар департаменті мұндай жағдайда SMS хабарламаны жаппай таратудың тиімсіз екенін, дабыл елді дүрліктірмеу үшін қосылмағанын мәлімдеді.

Бірақ хабарлаудың дер кезінде болмауы мен ақпараттың мүлдем жоқтығы қаланы үрей құшағына батырды.

Сонымен қатар, егер дабылдар елді әбігерге салса, мынандай сұрақ туындайды: онда Төтенше жағдайлар министрлігі алдын ала хабарлаудың автоматтандырылған жүйесіне 1 миллиард теңгеден астам қаржыны не үшін жұмсады?

Оған қоса, елдің оңтүстігі шайқалып жатқанда бұл жүйелеріңіз, тіпті, қыңқ етпеді.

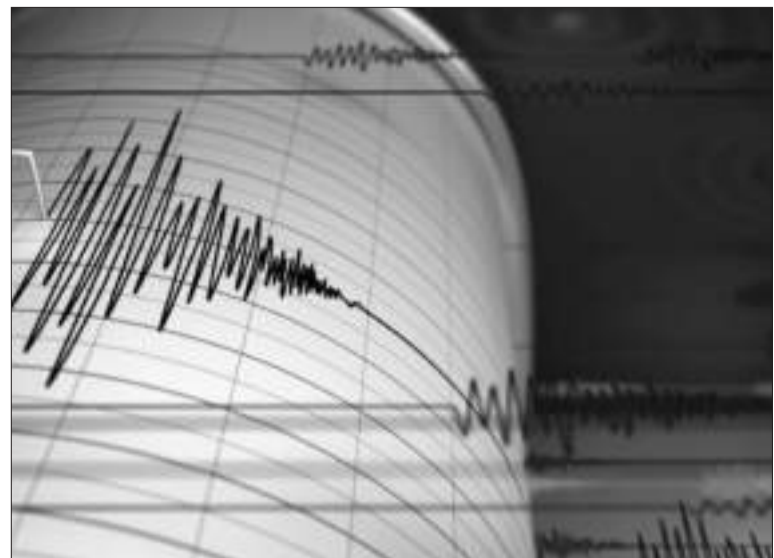
Осыған байланысты, ескерту апаттың өзінен кем дегенде бірнеше минут бұрын Android және Google мессенджерлері арқылы келгенін айта кету керек, ал, оған бюджеттен көк тиын да жұмсалмаған.

Былыр жазда «Ақ жол» фракциясы Алматы қаласының төтенше жағдайлар қызметінің жұмысымен танысып, халықты апатты жағдайда әрекет етуге үйрететін «каскадтық» жүйенің шын мәнінде көзбояу екенін сынға алған еді.

Жұрттың жаппай абдырап қалуы қажетті білім мен дағдылардың жоқтығын, сондай-ақ ұйымдар мен оқу орындарында өтетін төтенше жағдайдағы жаттығулардың тиімсіздігін көрсетті.

Сол кезде біз Сейсмология ғылыми-зерттеу институтының материалдық-техникалық базасының әбден тозығы жеткенін де айтқанбыз. 2017 жылы үкімет бұл ғылыми-зерттеу институтын қаржыландыруды мүлдем тоқтатып, тек «Ақ жол» фракциясы араласқан соң ғана қайта жандандырып еді.

Бірақ қазіргі өзінде де жағдай өте қиын. Институт ғимараты 1989 жылдан бері жөндеу көрмеген (35 жыл!), сейсмикалық стансалардың ғимараттары өткен ғасырдың

кирандыларына ұқсайды, атакты сейсмологтардың жалақысы орта мектеп мұғалімінікінен де аз...

Әрине, қазір әлдебір амалдар жасалып, тиісті қаржы бөлініп жатыр, алайда, бір-екі жылдан соң барлығы қайта өзінің ескі сүрлеуіне түсуі ықтимал. Келесі төтенше жағдайға дейін. Қателескіміз-ақ келеді.

Жоғарыда айтылғандарды негізге ала отырып, «Ақ жол» ҚДП депутаттық фракциясы мынаны талап етеді:

1) Автоматтандырылған алдын ала ескерту жүйесінің ісетемеу себебін және сол әрекетсіздікке жауапты тұлғаларды анықтау;

2) Халықты және мекемелерді жер сілкінісі және басқа да төтенше жағдай кезінде әрекет етуге оқыту форматын қайта қарау;

3) Жаппай құрылысқа тыйым

салуды, Алматы қаласының ішіндегі сейсмикалық аймақтарды ескере отырып, жаңа ғимараттардың қабаттар санына қойылатын талапты қайта қарау.

4) Халық пен қала үшін осындай апаттың қауіпін азайту үшін ғылыми негізделген шаралар кешенін әзірлеу.

Құрметпен,
«Ақ жол» ҚДП фракциясының депутаттары
Е.Барлыбаев
А.Перуашев
Д.Еспаева
Қ.Иса
А.Садықов
Е.Бейсенбаева

«Ақ жол» демократиялық партиясының баспасөз қызметі

ОН ЖЫЛДАН БЕРІ ҮКІМЕТ БАСШЫСЫ ДА БАРМАҒАН АРҚАЛЫҚҚА ӘУЕЖАЙ КЕРЕК!

Өткен жылдың аяғында, 2023 жылдың 27 желтоқсанында Торғай өңірінің әлеуметтік-экономикалық дамуы және өңіраралық байланыстарды күшейту үшін Арқалық қаласында әуежай салу қажеттілігі туралы Үкіметке депутаттық сауал жолданған еді.

Аумақтың өз әуежайының болуы – шағын және орта бизнестің жаңа субъектілерін ашудың, кәсіпорындар жұмысына инвестициялар тартудың негізгі алғышарттарының бірі. Кеше келген ҚР Премьер-Министрі Ә.Смайыловтың жауабына сәйкес әуежайдың жұмысын қалпына келтіру үшін жергілікті бюджеттен ұшу-қону жолағын, жермен жүру жолын, перронды, аэровокзалды және әуежай инфрақұрылымын тексеру үшін 9,5 млн. теңге қаражат бөлініпті.

Алғашқы жақсы жаңалық!

Сең қозғалды..

Алдымен депутаттық сауалдың өзін еске салып өтейік.

ҚР ПРЕМЬЕР-МИНИСТРІНІҢ
БІРІНШІ ОРЫНБАСАРЫ Р.В.СКЛЯРҒА

2023 жылдың 19 желтоқсанында Қазақстан Республикасының Көлік министрі таяудағы 2-3 жылда Балқаш пен Үржардың әуежайларына жаңғырту жоспарланып отырғанын, сондай-ақ, Қарқаралы мен Ұлытауда, Зайсан мен Катонқарағайда әуежайлар салу мәселесі пысықталуда деп хабарлады. Жөндеу мен құрылысқа барлығы 71 млрд. теңге жұмсалатын болады.

Әрине, министрліктің бұл бастамалары көлік логистикасының дамуына ғана емес, осы өңірлердің әлеуметтік-экономикалық дамуына да оң әсерін тигізетіні сөзсіз.

Осыған байланысты, «Аманат» партиясының Қостанай облысында Арқалық қаласы мен шалғайдағы Амангелді және Жангелдин аудандарының тұрғындарымен тұрсақтары барысына көптері Арқалыққа да әуежай салу қажеттілігін еске салғым келіп отыр.

Бұрын Арқалық Торғай

облысының орталығы болып тұрған кезде онда үлкен әуе кемелерін қабылдай алатын әуежай болған. Содан, облыс жабылып қалған соң, мүлтіксіз жұмыс істеп тұрған нысан сол кездегі билік пен Қазақстанның әуе әкімшілігінің қарауынсыз қалып, ақыр соңы жекеге сатылып, шаруасы біткен. Яғни, теріс құбылыс орын алған.

Қазір қалада әуежай болғаны туралы, сакталып қалған ұшу-қону жолағы ғана еске салады. Өңірдің елорда мен облыс орталығынан жөндеу жұмыстары арналасуы, Арқалыққа кез-келген жақтан авто не темір жол көлігімен жету немесе ол жақтан келу үшін, әдетте, шамамен жарты тәуліктей уақытты қажет етеді. Әуе қатынасының болмауы, өңірдің толыққанды әлеуметтік-экономикалық дамуына кедергі келтіріп отыр.

Бүгінгі таңда мемлекетімізде Президент Қасым-Жомарт Кемелұлының білікті саясатының

арқасында өңірлерге, оның ішінде моноқалалардың дамуына баса назар аударылуда. Оның алғышарттарының бірі – шағын және орта бизнестің жана субъектілерін ашуға, жұмыс істеп тұрған кәсіпорындардың жұмысына инвестициялар тартуға, сондай-ақ халықтың үдере көшуін бәсеңдетуге оң әсерін тигізетін өңірлердің көліктік қолжетімділігін жақсарту болып табылады. Бұдан бөлек, алдағы уақытта Қостанай облысының Арқалық қаласын, Амангелді және Жангелдин аудандарын әлеуметтік-экономикалық дамытудың 2023-2027 жылдарға арналған кешенді жоспары іске асырылатынын ескерген жөн. Себебі, Қазақстан мен шетелдің түкпір-түкпірінен өңірге инвесторлар тартуды көздейтін жоба үшін көлік қатынасының маңыздылығы артады деп санаймын.

Жергілікті халықтың айтуынша, қатынастың жылдам түрінің болмауынан, өңірге Үкімет пен министрліктердің өкілдері аяқтарын аттап баспайды. Соңғы

рет Үкімет басшысы ол жақта он жыл бұрын, 2013 жылы болған екен. Қазақстанда былтыр жаңадан ұш облыс ашылған кезде Торғайдағы қалың қазақтың облыс ашыла ма деген талапты үміті ақталмады. Торғаймен тағдырлас Семейге сүйеу болып, Ұлытау ұлықталды, ал Торғай ұмытылды. Астанадан Қорғалжын арқылы тура Орталық-Батыс авто жолы салынады деп шулатып құжаттарын дайындап, ақшасын қарастырып қойған жол да салынбай тоқтап тұр. Жалғыз қала құрастырушы боксит кен

өндіруші басқармасы да жабылып, халықтың бір бөлігін көшіп кетуге мәжбүрледі. Шақшақ Жәнібек, Амангелді, Кейкі батырлар, Алаш ардақтылары Ахмет пен Міржақыпты, Нұрхан, Қайнекей, Сырбай, Ғафу сынды ақын, жазушы ұлдарды тудырып, тәрбиелеген киелі де қасиетті мекенге Үкімет қашан көңілін бөледі, деген занды сұрақ туындайды.

Осыған орай, өңірдің әлеуметтік-экономикалық дамуы және өңіраралық байланыстарды күшейту үшін көлік министрлігіне Арқалық қаласында әуежайды қайта салу мәселесін пысықтауды, кейіннен осы бағытта әуе қатынасын ашуды тапсыруды сұраймыз.

Құрметпен, депутаттар:
«AMANAT» партиясы фракциясының мүшелері
Б.БЕЙСЕНҒАЛИЕВ,
А.РАУ,
Е.ӘБІЛ,
«Ақ жол» Қазақстан Демократиялық партиясы фракциясының мүшесі
Қазыбек ИСА

Үш жыл бұрын Ұлт ұстазы Ахмет Байтұрсынұлының 150 жылдық мерейтойын мемлекеттік деңгейде лайықты атап өту туралы депутаттық сауалыңызға сәйкес Қазыбек Иса: «Алты жылдан бері, Ахаңның басына бармаған қандай әкім?» деп сол кездегі облыс әкімі Архимед Мұхамедиевті өткір сынап еді. Сол 2022 жылы қыста қалың қарға қарамай облыс әкімі Ахаңның ауылына жетіп барды. Енді 10 жылдан бері бір де бір Үкімет басшысы бармаған Торғайға қарай премьер Смайлұлов та жолға шығып қалар... Қазірге, депутаттық сауалға дер кезінде берген жақсы жауабына рахмет айтамыз. Құдай қаласа, Алаш көсемдерінің отаны, қасиетті Торғай өңіріне келгенде, Арқалықтың ажарлы әуежайынан түсіп тұратын күнге жете берейік! Ақ жол!

ЕРЛЕРДІҢ ЕЛІ - ШИЕЛІ

ҚР Парламент Мәжілісінің депутаты Қазыбек Иса Қызылорда облысы Шиелі ауданына іс-сапармен барды. Шиелі аудандық кітапханасында зиялы қауым өкілдерімен кездесу өтті. Кездесу басында Шиелі ауданының жақында сайланған жас әкімі Нұржан Ахатов Қазыбек ағамызға келіп сәлем берді. Елдің жағдайымен таныстырды.

Кітапханада еліміздің белгілі ақыны, Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, Халықаралық С.Есенин атындағы сыйлық – «Алтын Күз» орденінің Қазақстандағы тұңғыш иегері, Халықаралық Алаш әдеби сыйлығының лауреаты Қазыбек Исаға арналған көрме бұрышы жасалыпты. Онда ақынның шығармалары қойылған. Шиелі аудандық және балалар кітапханасы меңгерушісі Гүлдана Жақыпова кітапханамен таныстырып шықты.

Қазыбек Иса залдағы толып отырған зиялылар алдында Парламент пен «Ақ жол» партиясының жұмысы туралы таныстырды.

– Шиелі – киелі өңір ғой! Қазақтың маңдайына біткен мұзбалақ көсемі Мұстафа Шоқайдың, атақты әнші, балуан Иманжүсіптің, сазды әннің саңлағы Нартай Бекежановтың, қазақтың көрнекті ақыны Әбілда Тәжібаевтың, ғұлама ғалым Шахмардан Есеновтың, «Ақ күріштің атасы», екі мәрте Еңбек Ері атанған Ыбырай Жақаев бастаған 41 Еңбек ерінің елі бұл. Окшы, Асан аталар жатқан жеті әулиенің жері бұл! – деп толғанды.

– Былтыр Шиелі ауданына 90 жыл толыпты. Ауданнан шыққан алыптар аз емес. Тарландардың ішінде қазақтың біртуар саяси көсемі, Тұран тұлғасы, Алты Алаштың ақиық ардақтысы Мұстафа Шоқайдың атын кешегі Кеңес империясы кезеңінен қалған «Бірінші май» ауылына беру керек

деп ойлаймын. Бұл Тәуелсіздігіне 32 жылдан асқан Қазақ Елі үшін идеологиялық зор мәні бар мәселені ел де қолдап, Парламентке біздің атымызға келіп жатқан хаттар аз емес. Кеше ғана менің осы елге келе жатқанымды есіткен Шиеліден шыққан қайраткер, кезінде екі рет партия депутаттығы болған философия ғылымы докторы, тіл қамқоршысы Әбдіжәлел Бәкір ағамыз да осы тақырыпты қозғап, хабарласты, – деп, Қазыбек Иса Мұстафа Шоқайдың туған жерінде өз ұсынысын жеткізді.

Қазыбек Жарылқасынұлы сонымен қатар Парламент мінберіндегі «Ақжолдықтардың» көтеріп жүрген мәселелері мен түрлі заң шығарушылық қызметтеріне шолу жасады.

Шиелілік зиялы қауым өкілдері өзекті мәселелерді көтеріп, өздерінің ұсыныс-пікірлерін жеткізді.

Қазыбек Иса аудан кітапханасына «Ақ жол» партиясы атынан 1920-1927 жылдардағы Қазақ Елінің қоғамдық-саяси шежіресі болып табылатын «Ақ жол» газетінің толық саны жинақталған 25 томын тарту етті.

– 1913 жылы шығып, Алаш Орданың газеті, Қазақтың үні болған «Қазақ» газетін большевиктер жауып тастағасын, бұл ұлттық ұлы миссияны ары қарай «Ақ жол» газеті жалғастырды. Бұл 25 томдықты «Ақ жол» партиясындағы қазақтың белгілі қайраткер-қаламгерлердің қатарындағы арынды ақын апамыз Ханбибі Есенқарақызы құрастырған. «Ақ жол» партиясы төрағасы, Мәжіліс депутаты Азат

Перуашевтың депутаттық жолдауы бойынша мемлекеттік қолдаумен жарық көрді, – делі Қазыбек Иса.

Кездесуде маңызды мәселелер көтеріліп, ұтымды ұсыныстар айтылды. Шиелідегі еңбек ардагерлері, аудандық ардагерлер Кеңесінің төрағасы Исамил Өркен, аудандық қоғамдық қоры Байқандық Қабілет, Шиелі ақсақалдар Кеңесінің төрағасы Байқандық Исабек, «Қазақ тілі қоғамдық қоры» Шиелі аудандық филиалының төрағасы Сыздық Сұлтан, «Шарайна-Сейхун» газетінің бас редакторы Нұрмахан Елтай, қоғам белсендісі Болат Күлімбет және т.б. сөз сөйледі. Олар елдің күрделі мәселелерін сөз етті. Парламенттің жаңа тынысы ашылып келе жатқанын, «Ақ жол» партиясының қарқынды қайратын атап өтіп, алғыс айтты.

Шиелі аудандық ардагерлер Кеңесінің төрағасы Исамил Өркен Әзімханұлы Қазыбек Исаға Ақ батасын беріп, Ақ жол тіледі.

Кездесу соңында шиеліліктер Қазыбек Исадан қолтаңба алып, естелік суретке түсті.

Елмен кездесулерге «Ақ жол» партиясы мүшелері, Қызылорда облыстық мәслихат депутаты Нұрымжан Сопбеков, «Ақ жол» партиясы облыстық филиалының төрағасы орынбасары Мирамбек Беркімбаев және облыстық филиал қызметкерлері қатысты.

Қазыбек Исаның депутаттық сапары ертеңіне Қызылорда қаласында жалғасты.

«Қазақ үні»

ОТАНДЫҚ
КӘСІПОРЫНДАРДЫ
ҚОЛДАУ КЕРЕК

Парламент Мәжілісінің жалпы отырысында «Ақ жол» фракциясының депутаттық сауалын Ержан Бейсенбаев жариялады.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ПРЕМЬЕР-МИНИСТРІ Ә.А. СМАЙЫЛОВҚА

Кез келген мемлекеттің экономикалық дамуын жалпы ішкі өніммен анықтауға болатыны белгілі. Жалпы ішкі өнім – ел аумағында бір жылда өндірілетін тауарлар мен қызметтердің нарықтық құнын көрсететін макроэкономикалық көрсеткіш. Яғни оның көлемі жоғары болса, мемлекеттің экономикасы қуатты болады. Егер жан басына шаққандағы жалпы ішкі өнім көлемі жоғары болса, онда ол мемлекеттегі өмір сапасы да жоғары деген сөз.

Дәл қазіргі уақытта экономикамызды дамыту үшін бізге отандық өндіріске аса көңіл бөлу керек. Тіпті өзімізде шығарылатын, дәрі-дәрмек, киім-кешек, аяқ киім, мата т.с.с. өнеркәсіптерді стратегиялық объектілер қатарына жатқызуға болады.

Біздегі қымбатшылық немен байланысты? Елімізде өнім өнбейді, тіс шұқитын таяқшадан бастап автокөлікке дейін шетелден келіп жатыр, ал ақшамыз шетелге кетіп жатыр. Еліміздегі девальвацияның болмауына, ақшаның құнсызданбауына жол бермей тұрған, ол қазіргі аз ғана қалған отандық өнім. Отандық өнім шықпаса біздің стратегиялық нысандар тәуелді болады.

Өңірлерді аралау барысында, шикізатты өңдеуден бастап, дайын өнімді шығаратын өнеркәсіп салаларында болдық. Олардың көбісі жарты ғасырдан аса жұмыс жасап келеді, кейбіріне тіпті бір ғасырға жуық уақыт болып қалған. Дәл қазір отандық өнеркәсіппен айналысатын кәсіпкерлерге мемлекет тарапынан қолдау көрсетілмесе, жақын арада жабылып қалу қаупі бар. Неге десеңіз, ол жерлерде жас мамандар 130 мың мен 200 мың теңге арасында, жұмыс уақыты күніне 12 сағат, жалақылары өткізілген өнімге байланысты болып тұр. Мысалға, қант зауыты қантты өткізе алмай отыр, себеп: Ресейден арзан қант алып кіруде. Мақтаны өндеп, мата шығарып, әр түрлі тапсырыспен үлкен көлемде төсек-жабдық, киім және басқаларын жасай алатын зауыт матасын өткізе алмай отыр, өйткені, қытайдан арзан сапасы жок маталар кіргізіліп жатыр. Тері өндеп, содан жылына 1 млн. пар аяқ-киімге дейін шығара алатын зауыт биыл тек қана 25 пайыз жұмыс атқарып тұр. Себебі: Өзбекстаннан 5 млн., Қытайдан 6-7 млн. пар аяқ-киім кіргізілген. Бұл тек ресми деректер бойынша. Ал заңсыз кіргізілген тауар қаншама?!

Қазақта ауырып ем іздегенше, ауырмайтын жол ізде деген сөз бар. Сондықтан қазірден бастап біз отандық өнімді сақтап қалатын жолын қарастыруымыз қажет.

Осыған байланысты «Ақ жол» демократиялық партиясы өз ұсынысын мәлімдейді:

- Мемлекеттік сатып алуға отандық өндірістің үлесін кемінде 60 пайызға көтеру.
- Шикізаттан бастап дайын өнімді шығаратындарға басымдылық беру.
- Әлеуметтік және мемлекеттік нысандарға отандық өнімді қолдануға талап қою.
- Кәсіпорындардағы кадр тапшылығын жою мақсатында, еліміздің колледждерінде кәсіпорын базасында кәсіптік техникалық училище ашуды қарастыру.
- Шетелдік жұмыс күшін тарту үшін квоталарды ұлғайту.

Құрметпен,
«Ақ жол» фракциясының
депутаттары
Е.БЕЙСЕНБАЕВ
А.ПЕРУАШЕВ
Д.ЕСПАЕВА
Қ.ИСА
Е.БАРЛЫБАЕВ
А.САДЫҚОВ

ТАРИХПЕН ТАРИХШЫЛАР
АЙНАЛАСУЫ КЕРЕК

ҚР Мәжіліс депутаты Қазыбек Иса Алматыдағы іс-сапарын Ш.Уәлиханов атындағы Тарих және этнология институтының директоры және бөлім басшыларымен кездесуден бастады. Институт директорының орынбасары, тарих ғылымының кандидаты Шәмек Тілеубаев мекеме ұжымын депутатпен таныстырды.

Жиынды бастаған Қазыбек Иса өз сөзінде «Ақ жол» партиясының Мәжіліс деңгейде көтерілген сауалдарына нақты тоқталды.

Кездесуде ғылыми мекеме қызметкері Жомарт Жәніс бірнеше маңызды мәселені алға тартты. Оның басты сауалы Ресейде көптеген құнды архивтік материалдар орналасқан, алайда сол жақтағы билік пен ғылыми қауымдастығы Қазақ елі тарихшыларына архивті алуға шектеу қойып,

тіпті, оларға «персона нон грата» деген статус беріпті. Сол себептен зерттеушілерімізге ғылыми жаңалықтарды жариялау қиынға түсіп отыр. Айтпақшы, әлгі «жағымсыз тұлға» тізімінде Қазыбек Иса да бар көрінеді.

Тарихшы, бөлім маманы Әуезхан Шашаев институттың ғылыми жобаларын қаржыландыру туралы жәйтке тоқталды. Маманның айтуы бойынша, білім туралы жобаларға жеткілікті қаражат бөлінбеген, бірақ биыл мекемеге мұндай мүмкіндік қарастырылмаған, сондықтан бұл жағдай еңбеккерлердің жалақысына қатты әсер етуі мүмкін.

Депутатқа қойылған сұрақтардың бірі – ғылыми еңбектердің басылымы. Қазақстанда бұл жұмыстың белсенділігі өте төмен, халық ғылым қауымдастығының жетістіктеріне куә болмайды, бұл тарихшыларды қатты алаңдатады.

Шәмек Баянұлы кино түсіру саласында, әсіресе, тарихи туындылар, телехикаялар өндірісі үдерісіне кәсіби тарихшыларды кеңесші ретінде тарту туралы ұсыныс айтты. Өйткені тарихи деректермен толыққанды көркем фильм мазмұны қоюланып, фильм сапасы биіктей түседі.

Институт директорының орынбасары ғылыми қызметкерлердің еңбекке қызығуында сөз қозғады. Жалпы, Қазақстанда бірнеше жылдан бері ғылым саласы қызметкерлерінің жалақысы өспей келеді.

Мәжіліс депутаты Қазыбек Иса жиын соңында айтылған жәйттердің оң шешілуіне ықпал ететінін, сондықтан өзіне барлық сауалдарды жазбаша түрде жіберуді сұрады.

«Ақ жол» демократиялық партиясының Алматы қалалық филиалы

Тек президент. Басқа ешкім де тоқтата алмайды, тоқтатқысы да келмейді. Өйткені өзгелерге тек тыныштық керек.

Тыныштық болса, қызметтері, жалақысы, тағы-тағылары бар, ал тілдің дамығанында, тоқырағанында оларға келіп-кетер не бар? «Үндемеген үйдей пәледен құтылады». «Ахмет Байтұрсынұлы – ұлтымыздың ұлы ұстазы, тіл ғылымының атасы», – дей берсе, болды емес пе? Бәлкім, олардікі де дұрыс: тілдің тағдырын ойлаймыз деп жүріп, өз тағдырларын құртып алыуы мүмкін ғой.

Бізде бәрі екі ұшты; әсіресе тіліміздің тағдырына деген көзғарасымыз солай. Бір жағынан, қазақ тілінде сөйлеушілер жыл санап көбейіп келе жатыр деп құуанамыз, екінші жағынан, тіліміздің айтылуы мен жазылуы жыл санап алшақтап бара жатқанын аңғармаймыз. Бәлкім, аңғармағанымыз. «Досың да, жақының да – бәрі екі ұшты. Сондықтан досыңнан да дұшпан күшті», – деген ғой Абай.

ҰЛТ ҰСТАЗЫНЫҢ ЕРЕН ҚЫЛМАУДЫ

Еліміздің Тіл білімі институты Ахмет Байтұрсынұлының атында. Ол – кеңес заманында «халық жауы» атанып, атылып кеткен адам. Алайда 1988 – жылы өзі де, еңбектері де ақталған. Бұл – оның өзі де, ілімі де қылмысты емес деген сөз. Бірақ біз оның өз басын, сайасый көзғарасын мақтап жатса да, тілімізге байланысты еңбектерін әлі ерен қылмай, жүзеге асырмай келеміз. Неге? Өйткені ол тұралы арнайы қаулы кеңес заманында да, тәуелсіз Қазақстан кезінде де болған емес. «Ақталды ғой, енді ары қарай өздерің жүзеге асыра беріңдер!» – дегендей жағдай болды. Ол ақталғалы отыз бес жыл өтсе де, «өздерің жүзеге асыра беріңдер» деген жағдай әлі сол қалпынан өзгерген жоқ. Кітәптері шығып жатыр, ол жайында жазылып жатыр, бірақ оның емлесі ұмытылған қалпынан әлі қозғалған жоқ. Кім пінәлі? Ешкім. Оның атылғанына да ешкім кінәлі емес, ақталған еңбегінің жүзеге аспай жатқанына да ешкім кінәлі емес. Бұл – біздің көзіміз жеткен, өзіміз күнде көріп жүрген шындық.

Бұдан занды сұрақ тұуындайды: оның емлесі зыйанды ма, пайдалы ма?

Бірінші шындық: оның емлесін жүзеге асырсақ та, асырмасақ та, қазақша жазып, қазақша сөйлеп келе жатырмыз. Енді не керек?

Екінші шындық: 1940 – жылдан бастап қазақ сөздерін бұзып жазатын, бұзып айтуға ійтермелейтін емлені пайдаланып келеміз, соған әбден дағдыланып қалдық. Бұзылып жазылған, бұзылып айтылған сөздеріміз бар болғанмен, тіліміздің өзі сақталды ғой, одан артық не керек? Тілге де, бізге де тыныштық керек.

Үшінші шындық – ғылыми шындық, әлі жүзеге асыуы-аспауы белгісіз шындық: ол – Аханның, Ахмет Байтұрсынұлының, «Тіл – құрал» кітәбінде айтылған негізгі қағыйдалар.

Ұлттың негізгі ерекшелігі – тіл. Егер біз шынымен ұлт болып дамығымыз келсе, «өтірікті шындай, ақсақты тыздай

кылып» айтууды тоқтатамыз да, осы үшінші шындықты жүзеге асыруға белімізді бекем бұуамыз. Өйтпесек, екінші, йағный өтірік шындықты сапыра береміз, сапыра береміз.

Енді Аханның емлесіне зер салайық. Оның емлесі «Ана тілі» баспасынан 1992 – жылы шыққан «Тіл тағылымы» атты кітәбінде байандалған. Ахаң ол еңбектерін өзі «Тіл – құрал» деп атаған.

Аханның бүкіл емлесі мен қағыйдасының түп негізі – тілдің табыйғатын бұзбау. «Тілдің табыйғатына қарамай, зорлап, емлеге таңып байласақ», онда тіліміз қыйсық айақ әйелге ұксап қалады дейді ол. (сонда, 395 – бет)

Тілдің табыйғатын сақта-

“
Бұрынғылар айтпай кетсе екен, жазбай кетсе екен, «халық жауы» боп атылып кеткенінше айтып, жазып кеткен Ахаңа – ұлтымызға ұлы ұстаз болған Ахаңа – құлақ аспай, ол ештеңе айтпағандай, еш нәрсе жазбағандай, неге көзімізді жұмып келе жатырмыз? Тілді сүйгеніміз, елді сүйгеніміз сол ма?

“
масак, қорғамасақ, одан тіл жетілмейді, бірақ бұзылады, йағный дұрыс жазылмайды, дұрыс жазылмаған соң дұрыс айтылмайды.

Өкінішке қарай, біздің кәзіргі емлеміз – тіліміздің табыйғатын сақтамайтын, қорғайтын емле. Ал «тілдің табыйғаты» деген не? Ол – тілдің айтылуы, жазылуы емес. Жазуудың басты міндеті, Аханның айтуынша, сөздің айтылуын мейлінше дәл беріп тұрған әр дыбысты әріппен жеке-жеке белгілеп жазу. Былайша айтқанда, «бір дыбысқа – бір әріп». Мысал келтірейін, бұуынға бөліп жазсақ, мынандай:

жа – зық	бі – ліс
жа – зым	бі – лім
жа – зыс	бі – лік
жа – зыл	бі – лем
жа – зыу	бі – ліу

Осы сөздердің бәрінде де, «ы»мен «і» дыбысы естіліп тұр, тек соңғы сөзден басқасында жазылып та тұр. Ал неге бір жүйемен айтылып, бір жүйемен бұуынға бөлініп тұрған сөздерді бір түрлі жүйемен жазбай, соңғы сөздерді «жазу», «білу» деп жазамыз? «Ы» мен «і» естілмей, айтылмай тұр ма? Оның бірақ себебі бар: қазақтың сөзін орыс сөзінің айтылуына жақындату үшін ғана. Орыс тілінде «у» әрібі бірде дауысты дыбысты, бірде дауыссыз дыбысты белгілей береді: паук (дауыссыз), буря (дауысты).

Ал қазақ тілінің табыйғатында «у» тек дауыссыз дыбыс. Соны орыс тілінің емлесіне жақындату үшін, қазақ ғалымдары «ы» мен «і» – ні құрбандыққа шалып, соның нәтижесінде, «у» әрібі қазақ тілінде де бірде дауыссыз, бірде дауысты дыбысты белгілеп жүр: алау, желеу, қарау (дауыссыз), «беру», «келу» (дауысты).

«Қазақ тілі азбаған, өзгелер табыйғаты зорлап емлеге таңып, тілін аздырған», – депті Ахаң (сонда, 396 – бет). Өкінішке қарай, біз де кәзір тілімізді аздырып, оның табыйғатын бұзып келеміз. «Тілді бұзып, емлеге ыңғайлау емес, емлені тілге ыңғайлау керек», – дегенін де (сонда 395 – бет) құлаққа ілмей келеміз.

Ахаң да, Хәлел ағамыз да, қазақ тілі жалғамалы тіл болғандықтан, оның түбір сөзіндегі дыбыстар, қосымша жалғанған кезде, түсіп қалмайды, өзгермейді дегенді. Түбірі жоқ ағаштың тіні де, бұтағы да болмайды ғой, тіл де сол сыйақты. Бірақ біз Аханның бұл пікіріне де пысықрмай келеміз. Оның мысалы мынау:

оқы – р	ірі – т
оқы – с	ірі – к
оқы – т	ірі – с
оқы – п	ірі – п
оқы – у	ірі – у

Тіліміздің табыйғаты бой-

ынша, йағный барлық түбір сөздердің дыбысы жазылып тұруына тийіс-ті, бірақ соңғы сөздерді біз «оқу», «іру» деп, соңғы бұуында естіліп тұрған «ы» мен «і» дыбыстарын жазбай жүрміз. Не үшін? Өз тіліміздің айтылуын өзге тілдің айтылуына жақындату үшін. Сол мақсатпен «у» қосымшасы жалғанғанда, оқы, ірі деген түбірдегі «ы», «і» дыбыстары жоғалып, түбір оқ, ір болып тұр. Өз тіліміздің ұлттық ерекшелігін өзге тілдің ұлттық ерекшелігіне жақындату емлесі 1940-жылдан бастап, бірте-бірте қазақ тілінің де емлесіне айналып кетті. Орыс тіліндегі «к черту», «к делу», «между» деп, «у» дың алдына «ы» не «і» әрібін қоспай жазууды ғалымдар қазақ сөзіне де ыңғайлап емле жасаған ғой. Сондықтан «тоқы», «сілкі», «ыршы», «қарғы», «мүлгі», «есті», «сергі» секілді түбір сөздердегі «ы» мен «і» дыбыстары айтылып әрі естіліп тұрса да, жазбай қойатын болдық қой. Сол сыйақты «бар», «кел», «тұр», «жүр», «ұр» секілді түбір сөздерге жалғануы тийіс «ыу», «іу» жұрнақтарын «у» деп қана жазып, орыс сөздерінің емлесіне жақындаттық: «жду», «труду», «слышу», т.с.с.

Өз тілімізде ежелден бар «у» дыбысын осылай ыңғайлағанымыз аздай, өз тілімізде бұрын-соңды болмаған «и» әрібін де 1940-жылдан бері әлпештеп келеміз. Оның қыйанаты «у» әрібінің қыйанатын орап алады. Оның мысалы мынадай:

Қа – йын,	ке – йін
Қо – йын	ке – йіс
Қа – йын	ке – йіт
Қа – йыс	ке – йіп
Қа – йық	кү – йіп
Қы – йақ	кі – йіп
Қы – йып	кі – йік

Бұның бәрі де бір жүйемен бұуынға бөлінетін сөздер. Соған қарамастан, біз мына сөздерді: «қиық», «қиын», «қиыс» деп,

айтылып та, естіліп те тұрған «ы» дыбысын жазбай, орыс тіліне тән «и» дыбысын емлемізге енгізіу үшін, зорлықпен жасалған емле бойынша жазып келеміз. Екінші мысалдардағы «і» мен «й» – дің де мәнісі солай. Сонда орыс тілінің емлесін қазақ тіліне зорлап енгізгеннен тіліміз қандай опа тапты? Тек табыйғаты бұзылды, басқа ештеме де емес: бұуынға «қы», «кі» деп бөліудің орнына «қи», «ки» деп бөліп, содан сөздің айтылуы азғындады.

Бұзылғанды түзеуге жарамаса, тілімізді бұзыудан қорғай алмаса, ондай емле ғылым бола ма? Емлені ғылыми жолмен жасай алмаса, жасағысы келмесе, онда Тіл білімі институтына, Ғылым және жоғары білім министрілігіне, Жоғарғы және орта оқу орындарына, ғалымдарға, ұстаздарға қалайша ілтіпәтпен қарай аламыз? Тілімізді аздырғандары үшін

бе? Аханның – ұлтымыздың ұлы ұстазының – айтқандарына қайшы келетін емлені қолдап, қорғап, тілімізді азса да, емлеміз өзгермесе екен деп отырғандарға қашанғы көне береміз?

Кез келген мемлекеттің ұлттық ерекшелігі мен атамекенін тіл мен жер белгілейді. Бабаларымыз жауға бермейміз деп жарты сүйем жер үшін жандарын қыйып, жауларымен жағаласып өтті. Оның үлгісі – Орбұлақ шайқасы, «Қалмақ қырылған», «Аңырақай шайқасы», «Ордабасы жыйыны», «Ойрантөбе қырғыны», «Обаған ұрысы», «Қара Ертіс майданы», тағы-тағылар. Бәрі – елді, елді мекендеген жерді қорғаған соғыстар. Олардың нәтижесі қайсы? Нәтижесі – тәуелсіз мемлекет болып отырған бүгінгі Қазақстан. Сонда бабаларымыздың ең басты үлгісі сол: қорғаған нәрсе сақталады.

Олай болса, біз неге бабаларымыз сақтап қалған ана тілімізді бар мүмкіндіктерімізді жұмсап қорғаймыз? Қайта жау емес, дұшпан емес, өзіміз оған ор қазып, сол орды «ор емес, Өр» деп өршелене қорғап келеміз?

Бұрынғылар айтпай кетсе екен, жазбай кетсе екен, «халық жауы» боп атылып кеткенінше айтып, жазып кеткен Ахаңа – ұлтымызға ұлы ұстаз болған Ахаңа – құлақ аспай, ол ештеңе айтпағандай, еш нәрсе жазбағандай, неге көзімізді жұмып келе жатырмыз? Тілді сүйгеніміз, елді сүйгеніміз сол ма?

Ахаң ап-айқын айтып тұрған нәрсені көрмегенсіп келе жатқанымызды көрегендік санаймыз. «У» – қысқа айтылатын дыбыс. «У» ұзын естілсе, ол жерде екі «у» болғандықтан, оның алдыңғысы бүтін «у», соңғысы жарты «у» – шолақ «у», «у» ұзын естілетін жерге екі «у» жазылуы тийіс, – дейді Ахаң («Тіл

тағылымы», «Ана тілі» баспасы, 1992 — ж. 150 — бет).

Мұның мысалы мынандай: тұмсық, тұрта, тұура, «сұлұу», «сұу» (сол бетте).

«Тіл — құрал» кітабының соңғысын Ахан 1928 — жылы жазып бітірді. Алайда ол жазғандарын жүзеге асыра алмай кетті, себебі оны 1929 — жылы соттады да, содан кейін-ақ жала мен құудалаудан көз ашқан жоқ. Оның ілімін әуелде қостағандар кейін кері сөйлей де бастады. Жат сөздерді орыс тілінің жазылуында қабылдадық, «ы» мен «й», «і» мен «й» — дің орнына бір ғана орыс «и» — ін жазайық дегендер сол кезде-ақ болған.

Ахан орыс тіліне де, орыс халқына да қарсы болған жоқ, ол тек қазақ тілінің табылғый ерекшелігін сақтап қалу үшін ғана арпалысты. «Қыйын емес дарға асқаны, атқаны, .. Маған ауыр бәрінен де өз аулымның

дауысты, «у» — дауыссыз дыбыс. Бұл емле тіліміздің табылғын қорғаудың, сақтаудың орнына, оны бұйрыққа бағындырып, тоқ естерін айтқанда, бодандықтың бұғауына байлап отыр. Оның мысалы сан түрлі. «Ешкінің ылағы» деудің орнына, «лағы» дейміз. Шындығында, «ылақ» — бір басқа сөз, «лақ етіу» — бір басқа сөз. «Ылай» мен «лай» да солай. Орыстар йіттің үргенін «лай» дейді. «Ыйықты» «иық», «ырысты» «рыс», «ырайды» «рай» деп жазамыз. Ал, тілдің табылғына салсақ, **ы — лақ, ы—лай, ы — рыс, ы — рай** — бәрі екі бұуынды сөз, бірақ біз оларды зорлап бір бұуынға сыйдырып жүрміз. Бұл — бұйрық, емле емес.

Ахан аталмыш кітабында «Сыйыр сыйпағанды білмес, Жаман сыйлағанды білмес» (146 — бет), «Тий десем, тиймейді, тийме десем тийеді» (350 — бет) деген мысал келтіреді. Осының

бермей, «Сарарқа», «Сарағаш», «Сарөзек» деп жазып келген біріккен сөздерді қос түбірге айналдырып, йағның біріккен сөзді бірегей сөзге айналдырып, «Сарыарқа», «Сарыағаш», «Сарыөзек» деп, екі дауысты дыбысты қатарынан жазғызып жүр. Бұл емленің жүйесіздігі осыдан да байқалады. «Қыйын», «жыйын», «кйін», «тйіс» деген сөздерде естіліп тұрған «ы» мен «і» дыбысын жаздырмай «киын», «жиын», «киін» деп жаздырады да; «Торайғыр», «Майлайак», «Желдүнгүр», «Керөлең» дегенде естілмей, айтылмай тұрған «ы» мен «і» ні жаздырып, «Торыайғыр», «Майлыайак», «Жолдыайак», «Желдүнгір», «Керіюлен» деп жазууды ұсынады. Ал бұл қағыйда Ахан мен Хәлекен айтқан үндестік заңына түбірімен қайшы. Неге? Себебі орыс тілінде екі дауысты дыбыс қатар айтыла да, жазыла да береді: «белое», «живые», «аорта», «океан», т.с.с.

«Үндестік заңы» деп аталатын тіліміздің ұлттық заңын құлаққа ілмеген емле «шекара», «көкөніс», «көзқарас» де-

іреттейді. Сондықтан біз ол сөзді «Кіреміл» деп айтып, солай жазуымыз да керек. «Медаль» деген сөз де осы тектес. Оны үндестік заңына бағындырып, «медетл» деуімізге әбден болады. Әрі сөз өз қалпын сақтайды, әрі қазақ сөзінің кийімін кийеді. Үндестік заңына бағындырып, «гәзет», «китәп», «обылыс», «айыу», «тайак» деп жаза бастасақ, ешкім бізді басымыздан бір қоймайды. «Қияр» демей-ақ, «қыйар» деп жазсақ, онымыз ешбір халыққа қарсылық көрсету болып саналмайды. Өз тілінің ұлттық ерекшелігін сақтау үшін, қорғау үшін, қазақ халқы кімнен ұрықсат сұрауы тийіс?

Латын әліпбиіне алғаш көшкен кезде, 1929 — жылы Ахана қарсы Бәйділдаев деген шенеунік шығып, латынға көшсек, тіліміз де, өзіміз де әлемдік мәдениетке көтерілеміз дегенді. Біздің қазіргі ғалымдарымыз да сол тектес сөздерге барып жүр. Жалпы, емле өзгерту ойыншық нәрсе емес. Емлемен біраз біліміміз бен біраз тарыйхымыз, сөз жоқ, жоғалады. Оның бағасын ешкім ақшамен мөлшерлей алмайды. Қазіргі емлемізде орын алып отырған олқылықтарға кйіріл әліпбиінің тікелей кінәсі жоқ, оған ол әліпбиіді дұрыс қолданбай отырған ғалымдарымыз кінәлі. Оған мысал іретінде бұуын үндестігіне қатысты бірер мысал келтірейін:

а — йық	сү — йіс
а — йыл	сү — йік
а — йыр	сү — йір
а — йым	сү — йіп
а — йыу	сү — йіу

Бұл сөздердің бәрі — бір жүйемен бұуынға бөлінетін сөздер. Бірақ біз ең соңғы сөзді «аю», «сүю» деп жазып, «а — ю», «сү — ю» деп бұуынға бөліп жүрміз. Және «ю» әрібі «а» мен «у» әрібінің орнына жазылды деп түсіндіреміз. Ол орыс тілінде солай, ал қазақ тілінде бірінші сөзде «й» және «йу», ал екінші сөзде «й» мен «йу» деген үш дыбыстың орнына жазылып тұр. Көрініс бе, дұрыс жазылмаған сөз дұрыс талданбайды. Соның замалынан дыбыстануы ғылымзалануы (фонетикада), жұмсартып айтсақ, жаңсақтыққа; жұмсартпай айтсақ, өтірікке жол беріліп келеді.

Кйіріл әліпбиіндегі «я» әрібі «й» және «а» дыбысын белгілейді. Бірақ біздің ғалымдар оны «сияқты», «қияқ», «қият», «мият», «тиянақ», «биязы», «биялай», «жиямыз», «қиямыз», «миялы», «қиял», «зиялы» деп жазғызып жүр. Енді сол «я» әрібін таратып жазып көрейікші: **сийақты, кийақ, мийат, тийанақ**, т.с.с. болып шығады. «Не үшін?» — дейсіз ғой?

Қазақ тілінде 1940 — жылға дейін болмаған, бірақ орыс тілінде бар «и» әрібін тілімізге зорлап тықпалау үшін. Тек сол үшін. Әйтпесе, тіліміздің табылғытын ғалымдарымыз сақтағысы келсе, ол сөздерді **сыяқты, қыяқ, мият, тиянақ**, т.с.с. етіп жазуға болар ғой?! Әдейі істелген осы зорлыққа әлі күнге дейін көніп келе жатқан тіл ғалымдарына қалай ырыйза болмассыз?! Не деген көнбістік!!!

Кйіріл әліпбиінде қазақ дыбыстарын белгілеуге қатысы жоқ артық дыбыс көп, ал латын әліпбиінде қазақ дыбыстарын белгілеуге әріп жетіспейді. Сондықтан бірдыбысты екі әріпті қосарлау арқылы белгілейді.

Бұл, әріпне, жетістікке жатпайды. Қысқасы, мәселе, әліпбиіде емес, емледе. Одан гөрі дәлірек айтсақ, емлені жасаушыларда. Латын әліпбиін жасаушылардың жағдайын көрген пірзидент К. Токаев мәселенің бір таңбаны екінші таңбаға ауыстыруда емес, емлені өзгертуде екенін өте дәл айтып отыр. Оған да құлақ аспаймыз ба? Тұуған тілінің бодан емледен құтыла алмай келе жатқан күйін және оны болашағын ойлап, бойына аба батпай, түн ұйқысын төрт бөліп түнде ұйқыдан, күндіз күлкіден қалып жүрген ғалымға, мекемеге, іністітүтқа, міністірлікке бұдан артық қандай қолайлы жағдай, сәтті мүмкіндік керек? Пірзиденттің айтқанын неге дереу жүзеге асырмай отырмыз? Оған енді кедергі болып отырған не?

Егер бар дыбысты белгілейтін әріп жоқ болса, оны табу керек дейді Ахан. Сол талапты орындау мақсатында табылған, таңбаланған қазіргі әліпбиімізде тек қазақ тіліне қатысты дыбыстарды белгілейтін тоғыз әріп бар, олар мыналар: ә, ғ, қ, н, ө, ұ, ү, і, һ. Ал латын әліпбиінде бұларға бұндай ерекшелік берілмейді, әріп жетпейді. Бұл да, сөз жоқ, барынды жоғалту. Ұлттық әріптерін жоғалтқан халық та мықты халыққа жата ма? Оны да ойлауымыз керек шығар? Әлде ол қазаққа жат қылық па?

Жаңа әліпбиі мен жаңа емлені, менің ойымша, халық пен ғалымдардың талқысына сала отырып, кйіріл әріпмен жазып шығу керек. Өйтпесе өтірік ғылым құпыйа жағдайды пайдаланып, үйреншікті дағдысына тағы тартып әкетуі мүмкін. Жаңа емле Ахан айтқан жүйеде — тіліміздің табылғытына сай жүйеде ғана — жасалуы тийіс.

Қазіргі заман — техный-ка мен сайасый өмірге жаңа сөздер мен терминдер жйі еніп жатқан заман. Біздің тіл соған ылайық жедел сөз тауып, оны айналымға енгізіп, өте елгезек болуы тийіс. Сондықтан Тіл білімі іністітүтының құрамында **сөз жасам** бөлімін ашыры аса кәжет. Бәлкім, «Тіл — Қазына» мекемесін сол іске жұмылдыру да дұрыс болар ма еді деп ойлаймын.

Қалай болғанда да, Аханның — тіл білімінің негізін қалаған ұлы Аханның — емлесін ерен қылмауды енді тоқтатпасақ, қазіргі емленің кесапатынан тіліміз ақырын-ақырын аза бермек. Жаңа емлені өзіміз жасамасақ, өзге ешкім жасап бермейді. Қайта: «Жасамаса, жасамай-ақ қойса екен!» — деуі мүмкін. Өз тілін өзі бұзатын емлені өзі жасап алған және сол емлені сақтау үшін ғалым аталып жүргендерді Тіл білімі іністітүтының деректері де, Ғылым және жоғары білім министрі де, халық та, баспасөз де тоқтата алмаса, енді қазақ деген халықты басқарып отырған пірзиденттен басқа кім тоқтатады?

Еліміздің пірзиденті бұған ара түсе ме, жоқ па? Ендігі мәселе осында.

Тіл мен жердің тағдыры — бірдей, екеуін де халық, халықты басқарып отырған басшы қорғауы керек.

Бексұлтан НҰРЖЕКЕ,
Қазақстанның Халық жазушысы,
ҚР мемлекеттік сыйлығының
лауреаты

ЕМЛЕСІН КІМ ТОҚТАТАДЫ?

іттерінің қапқаны», — деді ұлы ұстаз. Бұл — амалы құрған адамның сөзі. Амалын құртқан — заман, заманның сұрқыйа сайасаты, бодан елдің тілі мен тіршілік ерекшелігін бірте-бірте жойыу мақсаты. Сол кезде тіліміздің мойнына ілінген бұғаудан әлі күнге құтыла алмай келе жатқанымыз қандай өкінішті!

Аханның ілімін даттап, барынша жамандап ғалым болғандар баршылық. Бірақ оларды әшкерелеп, Аханның кегін қайтарайық деп жатқамыз жоқ қой. Дұрыс ілімді дұрыс дамытуымыз үшін де әлдекімдерден, әлем халықтарынан рұқсат сұрауымыз керек пе?

Ахан өмір сүрген кезеңде қазақ тілінде бір ғана «у» бар еді, кейін ғалымдарымыз ұзын «у» — ды «ұ» деп, қысқа «у» — ды «ү» күйінде қалдырды. Бұл жетістік еді. Соны да дамыта алмай қор болдық қой.

Аханның ілімін қолдау тұрмақ, оны таный алмаған Тіл білімі іністітүтының бір қызметкері: «Емлеге әркім өзінше тәжірйбе жасамауы керек», — деп, Аханның ілімін теріс «тәжірйбеге» теңеп тастағанын кәйтерсіз?! («ҚӘ», 11.08.23)

«Әй, Қара Ертісті қалмақ алса, ала берсін, қазаққа қалған жер де жетеді ғой!» — деп пе еді Есім хан? Ал біз неге: «Емлеміз құрыса құрй берсін, тіліміз аман болса да жетеді ғой», — деп жүре беріуіміз керек? Бұл не, адамгершілік пе, қанағатшылық па әлде азшылықтамыз алды ма? «Сен салар да, мен салар, Атқа жемді кім салар?» деп, қашанғы жүре береміз?

Қазіргі емлені өзгертуізаған сайын тіліміз де тоқтаусыз аза береді. Себебі Ахан **қазақ сөзінің жаны дауысты дыбыстар болса, тәні дауыссыз дыбыстар** деген ғой, қазіргі емле сөзіміздің жанын да, тәнін де паршалап отыр: «ы» мен «і» —

өзі-ақ тіл табылғытын қалай сақтап жазуудың болашақ ғалымдарға көрсеткен үлгісі емес пе? Амал не?

Түбір сөздерде ешқашан екі дауысты дыбыстың да, біркелкі екі дауыссыз дыбыстың да қатар жазылмайтынын Ахан айтып кеткенмен, біз қайта солай жазууды үдетіп келеміз. Өйткені біз бұл күнде жалғамалы тілдің «әрі негізгі, әрі кәсіятті заңы» — үндестік заңы (Хәлел Досмұхамедов) екенін ескермейміз, айтпаймыз да, оқытпаймыз да. Мәселен, «қара ағаш» деп бөлек жазамыз, өйткені бұл сөз бір ағаштың сыртқы түрін, түсін көрсетіп тұр. Ал «қарағаш» деп жазсақ, бұл белгілі бір ағаштың атын білдіріп тұр және бұл — екі түбір сөздің бірігуінен жазылып тұрған сөз, қатар айтылып тұрған «а» дыбысының біреуі ғана жазылып тұр, өйткені бұл — біріккен сөз, екі түбір сөздің бір «а» дыбысы бірігіп кеткендіктен, солай аталады.

Ал егер «тасжарған» деп жазсақ, ол да екі түбірден жасалған сөз, бірақ ол біріккен сөзге жатпайды, себебі онда бірігіп, айтылмай қалған дыбыс жоқ, сондықтан ол сөзкөстүбірлі сөз болады. Біздің қазіргі емле Аханның бұл айтқанына да мән

ген үлгіде жаздырып, соның салдарынан жұмсақ сөйлеудің орнына зірк-зірк сөйлейтін «дәрежеге» жетіп отырмыз. Ал егер үндестік заңын сақтап жазсақ, «шегара», «көгөніс», «қазғарас» деп бұл сөздерді біріккен сөздердің қатарында қарастырар едік.

Сөз ішінде жазылуы мен сөз арасындағы жазылуудың ара жігін ажыратпайтын болдық. «Көп адам» деп жазамыз, «көб адам» деп айтамыз, өйткені бұл біріккен сөз де, қос түбірлі сөз де емес, жеке-жеке сөз. Сондай-ақ «жеп алдым — жеб алдым», «деп едім — деб едім» сөздерінің де мәнісі солай.

Жат сөздерді амалсыз болған кезде ғана алатын тәртіп» керегін де айтады Ахан (413 — бет). Өкінішке қарай, ол қағыйданы құлаққа іліп жатқан ғалым жоқ. Мәселен, бүкіл кеңес одағына орталық болған «Кремль» сөзін айтпауға амалымыз бар ма еді? Айттық, жаздық. Қазір енді соны қайта қарауға болады ғой. Біріншіден, бірде-бір қазақ сөзі қатарынан келген екі дауыссыз дыбыстан басталмайды: **Кр**. Екіншіден, қазақ тілінде «жіншекелік белгі» болмайды, себебі сөздің біркелкі дауысты немесе дауыссыз бұуындардан тұратынын үндестік заңы

Болатбек Төлепберген есімі қазақ журналистикасында өткен ғасырдың тоқсаныншы жылдардан бері ұшқыр публицист, қарымды қаламгер, кәсіби маман ретінде жақсы таныс. Олай дейтініміз Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті Журналистика факультетін оқып жүріп, бірқатар республикалық басылымдарда салмақты мақалалары жиі жарық көрді. Біздің Бөкеңмен таныстығымыз осы кезден басталды. Содан бергі шығармашылық тыныс-тіршілігі көз алдымда. Әрі сол студент кезден кәсіби қызметін алдымен қаламын қатайтып алу мақсатымен «Өркен» және «Жас алаш» газеттерінен қарапайым тілшіліктен бастаған болатын. Аз уақытта тілі жатығып, шеберлігі шыңдалғандығынан хабар беретін ойлы мақалалары мен өткір материалдары нөмір құрғатпай шығып жатты.

Талапты жасты тани білген бірқатар басылымдар бірінен соң бірі студент тілшіні қызметке шақыра бастады. Осы ретте «Қазақ әдебиеті» газетінің бөлім меңгерушісі, «Зерде» және «Жалын» журналдары бас редакторының орынбасары қызметінде жүріп, журналистиканың қыр-сырын меңгерген ол ізденімпаз ұйымдастырушылығымен де көзге түсе бастады. Және аталған басылымдарда алғашқы әңгімелері жарық көрді. Әдеби туындылары үшін 1993 жылы Қазақстан Жазушылар одағы мен «Атамұра» баспасы тағайындаған жазушы Оралхан Бөкей атындағы тұңғыш стипендия иегері, 1996 жылы «Сорос-Қазақстан» өткізген жас жазушылар бәйгесінің иегері атанды. Және де 1996 жылы жарық көрген «Сорос-Қазақстан-Дебют» кітабына әңгімелері жарияланды. Әрі өзі жаналықтар жанрынан гөрі салмақты талдаулар жасай алатын публицистік қырымен таныла түсті. Сарапшы ретінде республикамыздың түкпір-түкпіріндегі және жалпы қоғамымызда қордаланып қалған мәселелерді жұртшылықтың талқысына салды.

Ауыз сусыз отырған шалғайдағы ауылдардан бастап, жоғары биліктегі кейбір шенеуніктердің келеңсіз іс-әрекеттерінің өзектілігі мен өткірлігін бүгінге дейін көзі қаракты қауым ұмыта қойған жоқ. Алғашқы кезде түрлі тақырыптарды қаузады. Саясат пен экономика, әдебиет мен өнер сынды тақырыптарға қалам тартып, кейіннен өз бағытын айқындады. Нәтижесінде тарихи ақтандақтар тақырыбы тура-сында өз авторлығымен және құрастыруымен жиырмаға жуық кітапты жарыққа шығарды. Бұл өткір публицистің, ізденімпаз да шыншыл қаламгердің өз жолын табуы. Берілу формасы жағынан да, көтерілген мәселенің маңыздылығы тұрғысынан да Бөкеңнің шығармашылығының жаналығы да сол, сонылығында еді. Осы ретте автордың еңбектері мен кітаптарының бірқатарына шолу жасауды жөн көрдім.

Тұңғыш «Көшкен күннің бояуы» публицистикалық кітабын 2004 жылы жарыққа шығарып, оқырманның ықыласына бөленді. Аталған кітапқа алғы

АҚТАҢДАҚТАР

сөз жазған жазушы, сол кездегі «Ана тілі» газетінің бас редакторы, Қазақстан Республика Президентінің бұқаралық ақпарат құралдары саласындағы Президент сыйлығының иегері Мереке Құлқенов: «Автор елдегі түрлі қалыптасу деңгейін өткеріп келген саяси үрдістерге үн қосып қоймай, байыпты саралаған, өнердің ішіндегі ең ұшқыры әрі әлеуметтік қуаты зор кино өнері болғанымен бізде оның кенже қалу себептеріне үнілген, тәуелсіздік алғаннан кейінгі жылдардағы әдебиеттегі іркіліс пен серпіліс сырларына бойлап, жас мемлекетіміздің іргетасын қалап жатқан бірден-бір күш — жас буын, жаңа ұрпақтың арман-аңсарынан бастап, сандаған қордаланған проблемаларына сараптама жасаған. Жалпы алғанда аталған мәселелер тұрғысындағы қоғамда туындап отырған өзекті мәселелерге жауап іздеп, оқырманға зәру деген тың тақырыптарды тауып қаузауы байқалады. Сондықтан да бүді кітаптағы автордың өзіндік ізденістері мен батыл сараптамалары оқырмандарына

жол табады деген ойдамыз» — деген ақжолтай үкілі үміт бүгінде орындалғандай.

Публицист Болатбек Төлепберген қазақ жастарының шынайы азаттық үшін күрес тарихына, осы жолдағы жеке тұлғалардың ерлігі тақырыбына қалам тартып келе жатқан қаламгер. Оның кітаптарының ішіндегі көлемді де салмақтысы аталған тақырыпқа арналған. 2006 жылы жарық көрген «Біз білмейтін желтоқсан» кітабы мен «Желтоқсан-86» он томдық естеліктер, құжаттар, мақалалар жинағында» (құрастырушы авторы) ол желтоқсан көтерілісінің шығу себебі мен оның ішкі мазмұнына, көтеріліске тікелей қатысқан халықтың қаһарман ұл-қыздарының куәліктері арқылы бойлайды.

Автордың «Біз білмейтін Желтоқсан» кітабына «Ерлік тарихқа ерекше көзқарас» тақырыбымен алғы сөз жазған ҚР Ұлттық Ғылым академиясының академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор Кеңес Нұрпейіс: «Болатбек Төлепбергеннің «Біз білмейтін Желтоқсан» еңбегі

үлкен ықыласпен және мұқият оқып шығатын дүние. Бұл еңбектің осыған дейін Желтоқсан тақырыбына арналған жекелеген мақалалар мен зерттеулер түрінде оқырмандарға ұсынылған жайриялымдардан айтарлықтай ерекшеліктері бар. Егер айтылған тақырыпқа байланысты осы кезге дейін жарияланған еңбектерде желтоқсан көтерілісіне қатысушылардың негізінен озбырлық билік жүйесінен көрген қорлығы мен шеккен азабы туралы айтылса, Болатбек Төлепберген өзін алдына сол қорлық пен азап «тәлкегіне қаймықпай қарсы тұра білген, өршіл рух пен өміршең идея — ұлттық мүддені алға сүйреген» қаһарман ұл-қыздарымыз туралы сыр шертуді мақсат етіп қойған» — деп, Әділ бағасын берген.

Иә Алаш қозғалысынан терең тамыр тартып, 1986 жылғы жастардың желтоқсан көтерілісімен тұйықталатын тағлымы зор тарихи бірзділігімен ерекше «Мәңгі жас — Алаш идеясының» бүгінгі жаңа туын, жас ұрпаққа берер сабағын буырында ойлану қажеттігін Болатбек өз туындыларында әлденеше рет жазған. Жазып қана қоймай, сол кітаптарының аясындағы ауқымды мәселені қазақтың «мүйізі қарағайдай» қайраткерлерінің қатысуымен республикалық үлкен алқа қотан мәжіліс деңгейіне көтеріп жіберетін. Соның бірі — 2008 жылы, 23 қазанда Болатбек Төлепбергеннің «Мәңгі жас — Алаш идеясы» атты кітабының таныстырылымы аясында өткен «Алаш» қозғалысына 90 жыл: Ұлт-азаттық күресіндегі жастардың орны» атты республикалық ғылыми-тәжірибелік конференцияда кіл алаштанушылар еңбекке жоғары бағасын берген. Соның бірі де бірегейі — Қазақстан тарихшылар қауымдастығының төрағасы, ҚР ҰҒА академигі, тарих ғылымдарының докторы, профессор Мәмбет Қойгелдиев автордың «Мәңгі жас — Алаш идеясы» еңбегіне жазған алғы сөзінде: «Кітап XX ғасырдың

түрлі кезеңдеріндегі ұлт-азаттық қозғалыстар арасындағы өзара логикалық байланысты ұтымды баяндауымен бағалы. Тамаша публицистің қолымыздағы кітабы, тақырыбы жағынан өзгешелеу. Бұл арада сөз Алаш идеясы мен ол идеяны өз қызметіне арқау еткен жеке тұлғалардың қызметі мен тағдыры жөнінде. Болатбек Төлепбергеннің жаңа кітабын оқырман қауымға ұсына отырып, осындай Алаш идеясымен сусындаған туындылар көбірек болса екен деп тілеймін» — деген ғалымдық, ағалық ақжарма тілегін білдірген болатын.

Осы ретте еңбек неге «Мәңгі жас — Алаш идеясы» деп аталды?» деген заңды сауал туындайды. Автор Алаш тақырыбын жан-жақты қырынан, ең бастысы, қандай қозғалыс, қандай идея екендігін жіті зерделейді. Осылайша Алаш тақырыбы жаңа қырынан ашылады. Ол Алаш идеясы жас идея екендігі. Яғни,

білдіріп отыратын манифест бағдарлама.

Жоғарыда айтып кеткендей Болатбектің тақырыптарының бірі — 1986 жылғы Желтоқсан көтерілісі. Бұл тұрғыда бірнеше кітап шығарды. Соның ішіндегі 2012 жылы жарық көрген «Қасиеттім — Желтоқсан!» кітабының жөні бөлек. Кітапқа «Желтоқсан көтерілісі — асқақ тарих» тақырыбымен алғы сөз жазған ҚР Парламенті Мәжілісінің депутаты, Желтоқсан көтерілісіне қатысушы Нұртай Сабиянов: «Тәуелсіздік жолы — ауыр жол. Сол жолдағы айтулы оқиға — 1986 жылғы Желтоқсан көтерілісі. Бұл ұлы құбылысты кең көлемде насихаттау, жас ұрпақты одан тағылым алуына жете мән беру — біздің қасиетті парызымыз. Осы тұрғыдағы еңбектің мақсаты — асқақ тарих — 1986 жылғы Желтоқсан көтерілісі туралы жақсы дүниені рухани айналымымызға қосу.

талдаған туынды» деп баға беріп, пікір жазған автордың ғылым жолындағы ұстазы ҚР ҰҒА академигі, философия ғылымдарының докторы, профессор Әбдімәлік Нысанбаев төмендегі ойымен кітаптың қоғам үшін маңыздылығын атап көрсетеді.

«Кітап публицистикалық әрі ғылыми-танымдық еңбек дер едім. Басты тақырып — Ұлттық идея мәселесі. Автор ұлттық идеяға деген қажеттілікті жаһандану жағдайындағы қоғам мен мемлекеттің алдында тұрған бірнеше міндеттермен түсіндіреді. Автор бүгінде ұлттық идеяға деген мұқтаждықты айқын аңғартады. Әрі ұлттық идея мақсаттар мен құндылықтардың ашыраңқылығы мен белгісіздігін жойып, біртұтас қоғамдық сана қалыптастыруға игі ықпал ете келе, ұлтты топтастырудың көпқырлы міндетін жүзеге асыруға жарамды екенін автор алға тартқан».

ғана ақыл тоқтатқан жас толқын ізбасарлары да қамтылған.

Автор Алаш тақырыбын жіті саралауға тырысқан. Зерттеудің бір тұсында: «Бұған қоса Алаш қозғалысының нәтижесінде пайда болған I Жалпықазақ

ұлт үшін атқарған қызметін автордың «Алаш жолы» атты кітабынан қарап отырып анық көзіміз жетеді. Бұл еңбектен Алаш қозғалысын, Алаш орда үкіметінің қызметін білсем, зерделесем, тоқысам, үйренсем деген көзіқарақтыға, әсіресе жастарға алар ғибрат жетіп артылады.

Кітап Алаш қозғалысы мен Алаш автономиясына 100 жыл толуына арналып шығарылған. Кітаптың бір ерекшелігі, Алаш қайраткерлерінің суреттерімен безендірілген. Ал атақтанпақ алғы сөз жазған Қазақстанның еңбек сіңірген қайраткері, ҚР Еңбек сіңірген заңгері, заң ғылымдарының докторы Бекет Тұрғараев: «Жастарымызға қажетті тарихи танымдық туынды — «Алаш жолы» кітабы көпшіліктің көңілінен шығады деген ойдамын. Бұл еңбекте өткен ғасырдың басындағы бұрқ етіп көтерілген Алаш қозғалысының эволюциялық даму үрдісі мен оның бүгінгі күнге берер тағылымы таразыланған. Және де «Алаш қайраткерлері кімдер?» деген сұраққа жауап табырыңыз да анық» — деген туынды туралы толымды ойларымен бөліседі.

2022 жылы желтоқсанда Бөкеннің «Азаттық аңсаған» кітабының тұсаукесері өтті. Автор «Азаттық аңсаған» деректі хикаятында Қазақстандағы Яеси репрессия тақырыбын өзек етіп алған. Еңбекте репрессия тұзағына түскен бүтіндей бір Айтмұрзаевтар әулетінің тағдыры арқау болған. 1937 жылдардағы репрессияның қанды шеңгеліне іліккен Шамалар Жәліне Айтмұрзаев аталарының басына түскен қасіретін ұрпағы — балалары, немерелері, шөберелері де зардабын көргендігі баяндалған. Ал атасының үшінші ұрпағы — 1986 жылғы Алматы қаласындағы Желтоқсан көтерілісін ұйымдастырушылардың бірі —

Құрманғазы Айтмұрзаевтың қилы өмірі турасында да автор ой толғайды. Кітапта сол кездегі Алматы қаласындағы Театр және көркемсурет институтының студенті Құрманғазы Айтмұрзаевтың кезінде репрессияға ұшыраған атасы туралы, өзін көтерілісін тікелей ұйымдастырып, түрменің кермек дәмін татқаны жайында және одан кейінгі кезде азаматтық ұстанымын көрсеткен қайсар азаматтың тағдыры туралы сыр шертіледі. Сондай-ақ автор Желтоқсан көтерілісіне қатысты мағлұматтарды да нақты деректермен дәйектейді, желтоқсандық қаһарман кейіпкерінің болмысын ашуға

ұмтыла отырып, Желтоқсан көтерілісінің беймәлім қырларын баяндайды.

Еңбек тақырыбына, желтоқсан көтерілісіне қызығушылық танытқан барша оқырманға, қалың қауымға, жастарға, жоғары оқу орындарының студенттеріне арналған. Автор тарихи ақпараттар мәселесін бүгінгі көзқарас тұрғысынан жіті саралаған, жете зерттеген. Кітап кейіпкерінің тағдыр талайы мен тағылымына жұртшылыққа, әсіресе жастарға алар тәлімі жетерлік кітап қарапайым тілмен жазылған.

Қаламы жүйрік жазушының жақында «Атамұра» баспасынан «Алаш жұрт» туындысы жарық көрмек. Кітапта автордың деректі хикаяттары, әңгімелері және әдеби сын мақалалары енген екен. Деректі хикаяттарда автор тарихымыздың ақтаңдақ беттеріндегі нақты мәліметтерге сүйене отырып, кейіпкерлерінің тағдыр талайын баяндап, қазақ елінің ұлттық мұрат-мүддесін қорғау жолында өмірге келген қоғамдық құбылыстарды айна қатесіз оқырман назарына ұсынады. Көркем әңгімелерінде жастардың бойындағы психологиялық өзгерістерді суреттесе, әр жылдары жазылған әдеби сын мақалалары да оқырманын бейжай қалдырмайды.

Алаш қайраткерлері туралы, 37 жылдардағы репрессия мәселесі жайлы және 1986 жылғы желтоқсан көтерілісі турасында жүйелі түрде басылм беттерінде автор дүниелерін ұсынып жүрген 2010 жылы ол аталған жұмыстарын ғылыми тұрғыда негіздеп, Ұлттық Ғылым Академиясы Философия және саясаттану институтында философия ғылымдарының кандидаты ғылыми дәрежесін табысты қорғап шықты.

Теле-радио саласының маманы ретінде де бірқатар теле-радио бағдарламалар жасалды. ҚР Президенті телерадио кешенінің редакторы болып, көптеген деректі фильмдерді түсіруге қатысты. Сондай-ақ ол өз авторлығымен еліміздегі тұрақтылық пен татулық, толерантылық пен түсінік туралы «Сүйікті менің отаным» және «Тәуелсіздік бесігін тербеткен» деректі фильмдерін көрерменге тарту етті. Сапалы туындыларымен ел дамуына толымды үлес қосып жүрген Бөкен Қазақстанның бұқаралық ақпарат саласында да жемісті еңбек етіп келеді. Қаламгерлік қабілетімен танылған ол бірқатар республикалық басылымдарда басшылық қызмет атқарды.

ҚР Президентінің БАҚ саласындағы сыйлығының лауреаты, Мемлекеттік «Дарын» жастар сыйлығы мен Қазақстан Жастар одағы сыйлығының иегері, ҚР Мәдениет қайраткері, философия ғылымдарының кандидаты, Шалқар радиосының директоры курстасым-досым Болатбек Төлепберген биыл елудің белесіне осындай толайым табыстырған көтерілісте. Қазақтың руханиятына, мәдениетіне, тарихына жанашыр қаламгер, ғалым ұлдарының бірі Бөкене төрге шықса төбедей, төбеге шықса төредей биікке жете беріңіз деген тілек қосамын!

Бекжан ӘШІРБАЕВ,
ақын, ҚР Ақпарат
саласының үздігі,
«Дарын» мемлекеттік жастар
сыйлығының лауреаты

АЛАУГЕРІ

Тәуелсіздігімізді баянды ету жолында жастарымызды тарихи тұрғыда тәрбиелеуге үлес қосу» деген мақсатты алға тартып, еңбекте жоғары баға берген.

Ал 2015 жылы жарық көрген Болатбек Төлепбергеннің «Біз осы не бітіріп жүрміз?» атты публицистикалық еңбегі ұлтымыздың кешегісі мен бүгінгісіне арналған. Атап айтқанда Алаш қайраткерлерінің ел тарихындағы алатын орны мен тәуелсіздік толғауы — қазіргі әлеуметтік болмыс пен санадағы ұлттық идея арақатынасын зерделеген. Сонымен қатар қазақтың ортақ құндылық бастауын жасау және жас ұрпақ бойына отансүйгіштікті сіңіру мәселелері аталған еңбекте жан-жақты көрініс тапқан.

Елді дамытқан сапалы жаңа деңгейіне шығаратын басымдықтар мен ұлттық идеяны іздестіру мәселесі, қазіргі уақытта ұзақ мерзімдік ұлттық идеологияны айқындаудың қажеттілігі аталған еңбекте лайықты тұрғыда талданған. Автордың тілі жатық, ойы түсінікті, қаламгерлік қарымы айшықты. Бұл еңбек туралы «Ұлттық идеяны ұғынықты

Болатбек Төлепбергеннің 2017 жылы «Алаш жолы» атты кітабы жарық көрді. Автор Алаш қозғалысы мен Алаш идеясы туралы пайымдары, яғни қазек елінің ұлттық мұрат-мүддесін қорғау жолында өмірге келген қоғамдық құбылыстарға байланысты өз тұжырымдарын оқырман назарына ұсынған. Алаш идеясымен сусындаған аталған туынды ХХ ғасырдың түрлі кезеңдеріндегі ұлт-азаттық қозғалыстар арасындағы өзара логикалық байланысты ұтымды баяндауымен бағалы.

Әсіресе жастарымызға қажетті тарихи танымдық туынды — «Алаш жолы» кітабы көпшіліктің көңілінен шыққаны анық. Бұл автордың ғылыми әрі публицистикалық еңбегінде жаппы өткен ғасырдың басындағы бұрқ етіп көтерілген Алаш қозғалысының эволюциялық даму үрдісі мен оның бүгінгі күнге берер тағылымы таразыланған. Және де «Алаш қайраткерлері кімдер?» деген сұраққа жауап табырыңыз да анық. Атап айтқанда Алаш қозғалысының көшін бастаған Ахмет Байтұрсынұлы, Әлихан Бөкейхан және Міржақып Дулатұлы бастап, сол кезде енді

сьезін Мұстафа Шоқай «ұлы түркі халықтарының мызғымас бірлігін көрсететін сахынаға айналды» деп баға береді» дейтіні бар. Халық қамты мен ел бірлігі үшін, әділеттілік пен жасампаздық үшін арпалысқан Әлихан Бөкейхан, Ахмет Байтұрсынұлы, Мұстафа Шоқай, Міржақып Дулатұлылардай жайсандарымыздың көздеген мақсат-мұраттары да, идеялары да іштей астасып жатқандығын көрсетеді. Күллі қазақтың, барша түркі әлемінің тұтастығын армандаған Мұстафа Шоқай қалай дегенде де өз замандастарымен қанаттас еді.

Енді кітаптың құрылымына аз-кем тоқталсақ. Төрт тараудан тұратын еңбектің «Алаш қозғалысы һәм Алаш идеясы» деп аталатын бірінші тарауында тақырып ғылыми-публицистикалық тұрғыдан талданады. Ондағы «Қазақтың саяси пікірінің тарихы — қазақ жастарының тарихы...» деп аталатын бірінші бөлімінде Алаш қозғалысына қатысқан тұлғалар таразыланса, «Алаш идеясы: Қандай идея?» деп аталатын екінші бөлімде Алаш идеясы философиялық тұрғыдан зерделенеді. Ал «Алаш орда» Үкіметінің мүшелері, Алаш арыстары, Алашшыл жастар атты екінші тарауда Алаш қайраткерлерінің өмірбаянына жеке-жеке тоқталады. «Алашқа қызмет» атты үшінші тарауда автор тақырыпқа сай Алаш мәселесінде атқарған нақты істерінен хабар беретін жобаларды, құжаттарды, хаттарды т.б. топтастырған. Бұдан автордың тек аталған тақырыпта зерделеуіне ғана емес, Алаш мәселесінің нағыз білгірі әрі насихаттаушысы екенін аңғартады. Және де «Ұлттық деп соққан жүректер» деп аталатын соңғы тарауда автор кешегі Алаш қайраткерлерінің ізбасарлары іспетті бүгінгі ұлт ісіне бей-жай қарай алмайтын ағалары туралы мақалаларын ұсынған.

«Ұлтқа қызмет ету — ұлы іс» екенін Алаш қайраткерлерінің

Қазыбек ИСА:

БІЗДІҢ МИНИСТРЛЕР ҚАЗАҚ ТІЛІН ҰЛЫБРИТАНИЯ ЕЛШІСІНЕН ҮЙРЕНУІ КЕРЕК

Тұңғыш рет қазақ-ағылшын Оксфорд сөздігі жарыққа шықты. Өткен жылдың аяғында тіл саласында жақсы жаңалық болды. Астанадағы Назарбаев университетінде елімізде тұңғыш рет қазақ-ағылшын, ағылшын-қазақ тіліне аударылған Oxford Qazaq Dictionary сөздігінің тұсауісі өтті. Бұл сөздіктің жарыққа шығуының маңызы зор!

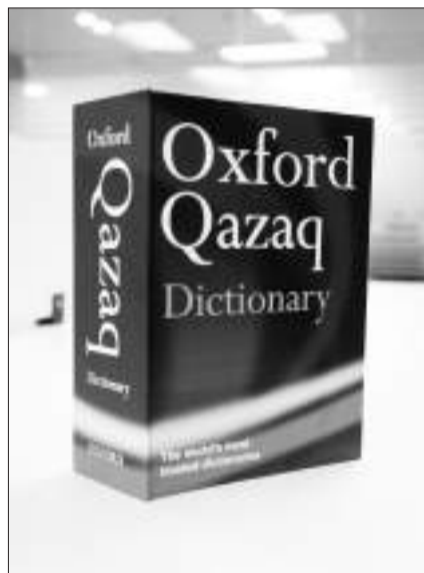
60 мың сөзді қамтыған қазақша-ағылшынша және ағылшынша-қазақша OXFORD сөздігінің тұңғыш басылымын Қазақстан президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың тапсырмасымен Халықаралық «Қазақ тілі» қоғамы дайындады.

Жиынға ҚР Ғылым және жоғары білім министрі Саясат Нұрбек, Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінің депутаты Қазыбек Иса, Ұлыбританияның Қазақстандағы елшісі Кэти Лич, Назарбаев Университеті президентінің міндетін атқарушы Илесанми Адесид, Назарбаев Университетінің вице-президенті Дархан Біләлов, Халықаралық «Қазақ тілі» қоғамының президенті Рауан Кенжеханұлы және өзге де ҚР Мәжіліс және Сенат депутаттары, тіл жанаушылары мен ЖОО профессорлары қатысты.

Ғылым және жоғары білім министрі Саясат Нұрбек Oxford English Dictionary жобасының тарихына тоқталып, мәліметтер келтірді.

«Цифрлік дәуірде тілдің болашағы қандай болады? Министрліктің жеті жылдық үлкен тұжырымдамасы бойынша, оның бір үлкен бағыты — тілдің цифрлық әлемде сақталуын жүйелеу. Өйткені қазіргі таңда тілдің сақталуының кепілі әлемде цифрлік, виртуалдық платформаларда толыққанды жүйелі түрде кодификациядан өткен бір тіл корпус ретінде қамтамасыз етіледі. Осы сөздік әлемнің ірі де, іргелі 100 тілінің лексикалық қорын өзара байланыстырып, ортақ ғаламдық тіл корпусының бір бөлігі болу маңызды жетістік деп санаймыз», — деді Ғылым және жоғары білім министрі Саясат Нұрбек.

Қазақ тілінде сөйлеген Ұлыбританияның Қазақстандағы елшісі Кэти Лич: «Мен қазақ тілін үйреніп бастаған уақытта мұндай сөздіктер жоқ, ресурстар аз еді. Қазіргі оқушылардың

мүмкіндігіне қызығамын. Бұл тіл үйренушілер үшін өте маңызды жоба» деді.

Назарбаев Университеті президентінің міндетін атқарушы Илесанми Адесид: «Бұл сөздік — қарапайым сөздер жиынтығы емес, ол қазақ тілін сақтаудың және оны дүниежүзіне таратудың іргетасы. Бұл сөздіктің Назарбаев университетінде өтуінің біз үшін мәні зор» деп жобаның маңызын атап өтті.

Сөз кезегі келгенде біз де өз пікірімізді білдірдік.

— Қадірменді халайық!

Жаңа министріміз Саясат Нұрбек Oxford Qazaq Dictionary сөздігінің тарихына тоқталып, толық айтып берді мән-мағынасын жақсылап келтіріп тұрып.

Мен де жаңа Оксфорд сөздігі тарихына шолу жасап қарасам, 1888 жылдан бері шығып келеді екен. Он ғасырдан астам бұрын, 1150 жылдан бері бүгінде қолданылатын да, қолданбайтын да, барлық ағылшын сөзі қамтылады екен.

Бұл не деген байлық?! Сөз қазынасына деген өнеге болар қамқорлық! Қазақ тілінің байлығы, көрнекті қазақ жазушысы, аудармашы Герольд Бельгердің айтуынша әлемдегі ең бай тіл. Яғни, ұлы жазушымыз Мұхтар Әуезовтың шығармаларындағы тілдік қоры ағылшын Шекспирдің, француз Бальзактың, неміс Гетенің, орыс Толстойдың тіл қорынан бай.

Өткен ғасырдың 70-ші жылдары Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі шықты көлемі өте үлкен оншақты томы

осы күнге дейін кітапханаларымызда бар.

Онда қазақ тіліндегі сан алуан тұрақты тіркестерді жинап, мағыналық жағынан бір жүйеге түсіретін лексикологиялық еңбек Фразеологиялық сөздікте 11 мыңға жуық сөз тіркесі қамтылған еді. Қазақтың сөзі емес, сөз тіркесінің өзі 11 мыңға жуық болды сонда.

Енді бұл сөздіктің мәні неде?

Тұңғыш Oxford Qazaq Dictionary негізінде қазақ тілі Oxford Global Languages платформасына қосылады. Бұл қазақ тілінің әлемдегі ең танымал әрі ең беделді сөздік желісіне енуін, ғаламдық лингвистикалық ортаға қосылуын білдіреді.

Біз де цифрлық бағдарламалардың бәрі қазақ тілінде болуы тиіс.

Өйткені, ел қай тілде деректер қорынан іздегенін тез таба алса, сол тілді қолдануға мәжбүр.

Қазіргі жағдай жаулап келе жатқан жасанды интеллектің негізі, негізгі қоры қазақ тілі болуы керек.

Жасанды интеллект енді еніп келеді өмірге. Сондықтан оның қазақ тіліне негізделуіне жағдай жасау керек үкімет.

Оксфорд сөздігі, қазақ тілінің цифрлық бағдарламалардың барлығына енуі бұлар толығып жатқан ең қажетті материалдық базалар.

Ең бастысы — саяси базамыз толығып, мемлекеттік тіл туралы заң қабылдануы қажет! Сонда ғана төрт құбыламыз түгел бола алады.

Сөзімнің соңында осында жаңа таза қазақ тілінде тамаша сөйлеген Ұлыбританияның Қазақстандағы елшісі Кэти Лич ханымға ерекше рахмет айтқым келеді. Елші ханымның қазақша еркін сөйлегеніне қарап отырып, біздің мемлекеттік тілді білмейтін министрлерді Кэти Лич ханымға жіберіп, қазақша үйретіп алу керек екен деп ойлады.

Хал рахмет сізге, елші ханым!

Халықаралық «Қазақ тілі» қоғамының президенті Рауан Кенжеханұлы да аталмыш сөздіктің рөліне тоқталып, Freedom Holding Corp. қолдауымен 10 000 дана таралыммен басылғанын, кең көлемде еліміздің оқу орындарының кітапханаларына таратылатынын айтты.

Сөздік кітап дүкендерінде де сатылымға шығады.

«Қазақ үні»

Қазыбек ИСА:

ЕЛДІ АЗДЫРАП АЗҒЫНДЫҚ САЙТ ЖАБЫЛСЫН!

Қасиетті Қазақ жерінде жыныстық азғындыққа ұшыраған ЛГБТ сайтының ашылуы – ұлтты құрдымға кетірудің басы!

Осыдан үш жыл бұрын 2021 жылы 8 наурызда Алматыда әйел теңдігі деген сылтаумен ЛГБТ шеруі өткенде «Басталды!» деп, дабыл қағып едік!..

«ТІЛ ШЕРУІНЕ ЖОЛ ЖОҚ! ЖЫН ШЕРУІНЕ ЖОЛ КӨП!...» ДЕП ЖАЗЫП ЕДІК СОНДА...

«Ата-бабамыз сан ғасыр армандап, қолы зорға жеткен қасиетті Тәуелсіздіктің 30 жылдығын — Тәуелсіздік бесігі болған Алматыда осындай Ұлттық ұғым мен салт-дәстүрімізге жат маскара шерумен бастап қарсы алудамыз!..

Кешегі шеру ішіндегі «Жатырымыз өзіміздікі, оны не істейтінімізді өзіміз шешеміз» деген ұрандар көтерген құрамы күмәнді топтарды көргенде қаны бар елдің қаны қайнауда...

Шеруде бір жыныстылардың бір-біріне үйленуін үндейтін, жезөкшелердің құқын қорғауға шақырған жын-жыбырлардың жалаулары да жалбырап жүр екен...

Қазақ әйелдерінің қолынан «Менің жатырым — менің ережелерім», «Күштің жынысы жоқ», «Ана болу міндет емес» деген ұрандарды көру қандай қасірет еді?! Бұл сорақы ұрандарды не еркекке, не әйелге ұқсамайтын ұсқындары қорқынышты біреулер ұстап жүр...

Яғни, Тіл шеруіне жол жоқ — жын шеруіне жол көп болып тұр шындығын айтқанда.

Ұлттық негізімізді, Ділімізді құртатын, Ұлттық кодтың тас-талқанын шығаратын шеру ғой бұл!

Ата-бабамыз сан ғасыр армандап, қолы зорға жеткен қасиетті Тәуелсіздіктің 30 жылдығын — Тәуелсіздік бесігі болған Алматыда осындай Ұлттық ұғым мен салт-дәстүрімізге жат маскара шерумен бастап қарсы алудамыз!..

Осы біздің елде Ұлттық идеология деген бар ма?

Азаттықты асқақтататын, Ұлтты сақтап қалатын Ұлттық идеологияны қашан қолға аламыз?» деп аттан салған едік сонда...

Енді міне, сол жын шеруінің заңды жалғасы ЛГБТ сайты да жарық көріпті Қазақстанда?!

Қазақстанда ЛГБТ өкілдеріне арналған жаңа сайт ашылуына қоғам түгел өре түрегеліп, қарсы болуда. Ұлт болашағына алаңдаған ел бұл сайттың көзін құрту туралы петиция бастап та кетті.

Selftanu.kz атауына ие порталдың қазақ және орыс тілінде ақпараттар ұсынуынан-ақ олардың пиғылдары теренде жатқанын білуге болады.

Мұнда атынан адам шошитын гейлер, лесбилер мен бисексуалдар (ЛГБТ) кез келген сұрағына жауап таба алады екен. Себебі, сайтта әртүрлі мақалалар қамтылған.

Осындай азғындық сайт айналамыздағы туыс елдер Өзбекстанда, Қырғызстанда болуы мүмкін бе?!.

Батыс талап еткен «адам құқы» мен «демократияның» құны дәл осы ЛГБТ талабына тіреліп тұрса да, мұндай елдің іргесін жеп құртатын жегіқұртты жою қажет!

Сан ғасыр ұстанған салт-дәстүрі берік, ізгілік қайнары ислам дінін ұстанған унитарлы мемлекетіміздің ұлттық ұғымына жат аса қауіпті вирусты жою қажет!

Бұл ел іргесін құртатын, SOS шақыратын сорақы мәселеге ҚР Бас прокуратурасы мен ҚР Ақпарат және мәдениет министрлігінің нақты шешімін талап етеміз.

«Алматыда жер сілкіні» деген жайсыз хабар дүйім жұртты елең еткізгені рас. Әлеуметтік желіде тараған бейнежазбалардан тұрғындарды үрей билегенін, тіпті, кейбіреуі далаға тыр жалаңаш жүгіріп шыққанын көрдік. Мұндай да «жаны тәтті-ау» деп айту да қиынсыз. Табиғи апаттың нақты болатынын алдын ала болжау мүмкін бе? Білген күннің өзінде оған қаншалықты дайынбыз? Жұртшылық далаға қашанғы атып шыға береді? Осы және өзге де сауалдарға жауап іздеп көрдік.

дап шеккен, кейбір адамдар 2-3 қабаттан секіріп жаракат алған.

Төтенше жағдайлар министрі Сырым Шәріпханов үкімет отырысында жер сілкінісі 4 облыста болғанын, ең қуаттысы Алматыда болғанын мәлімдеді.

«3 сейсмикалық оқиға тіркелді. Алматыда – 5, Шымкентте – 2, Жамбыл облысында 2-3 балл, Жетісу облысында 4 балдық жер сілкінісі болды. Алдын ала тараған ақпаратқа сәйкес нысандар қирамаған», – деді Шәріпханов.

Кейін Алматы облысының әкімдігі 44 нысанда жарықшақ табылғанын хабарлады.

АЛМАТЫДАҒЫ ЖЕР СІЛКІНІСІ: ЗІЛЗАЛАҒА ДАЙЫНБЫЗ БА?

АПАТ АЙТЫП КЕЛМЕЙДІ

Қолда бар ақпаратқа сүйенсек, Алматыдағы жер сілкінісі 23 қаңтар сағат 00.09-да тіркелген. ҚР төтенше жағдайлар министрлігінің сейсмикалық байқау және зерттеу ұлттық ғылыми орталығының мәліметінше, жер сілкінісінің эпицентрі Алматының оңтүстік-шығысынан 264 шақырым жерде, Қазақстан мен Қырғызстан шекарасында болған. Жер дүмпюінің магнитудасы – 6,7. MSK-64 шкаласы бойынша Алматыда жер дүмпюі – 5 баллды, ал Шымкентте 2 баллды құраған.

Іле-шала Алматы қаласы төтенше жағдайлар департаментінің басшысы Нұрлан Атығаев адам шығыны мен қираған ғимараттар жайлы ақпарат түспегенін мәлімдеді. Артынша қала әкімдігі де «жер сілкінісінен қаза тапқан яки жараланғандар жоқ» деген мәлімдеме жасады.

Сағат 00:44-те Алматыда жүр дүмпюі қайталанғаны, екінші жер сілкінісі шамамен 2-3 балл болғаны хабарланды. Желіде тараған бейнежазбаларда халықтың сыртқа шығып кеткенін көруге болады. Бұдан бөлек алматылықтар үйлеріндегі жиназдардың телселген видеоларымен де бөлісті. Қала көшелерінде көлік кептелісі, жанармай құю станцияларында көлік кезегі байқалды.

Сағат түнгі 01:05 шамасында қалалық ТЖД басшысы Нұрлан Атығаев видеомәлімдеме жасап, «Алматыда таңғы 5 шамасында жойқын жер сілкінісі болады деген жалған ақпарат тарап жатыр. Сіздерді сабырлық сақтап, төтенше жағдай департаментінің ресми өкілдерінің ақпаратына сенуге шақырамын. Сейсмология институтының болжамына, жер сілкінісі қайталанбайды» – деді.

Сейсмикалық байқау және зерттеу ұлттық ғылыми орталығының басшысы Дәулет Сәрсенбаев видеомәлімдемесінде Алматыда жойқын жер сілкінісі болмайтынына сендірді.

23 қаңтар таңертең денсаулық сақтау министрлігі Алматыдағы жер сілкінісінен соң 44 адам дәрігерлерге қаралғанын хабарлады. Адамдардың көбі жер сілкінісінен қашам дегенде зар-

– Жергілікті атқарушы органдармен бірлесіп, Алматы облысының аумағындағы нысандарды комиссия аралап шықты. 2024 жылдың 24 қаңтарында Алматы облысының аумағында тіршілікті қамтамасыз ету объектілері мен әлеуметтік маңызы бар объектілерді қосымша көзбен шолып тексеру нәтижелері бойынша 44 объектіде жарықшақ табылды, – делінген хабарламада.

Мәселен, Алматы облысының сегіз ауданындағы білім беру, денсаулық сақтау және әлеуметтік мәдени тұрмыстық нысандарында жарықшақтар табылған.

«Қырсық бір айналдырса, шыр айналдырады» демекші, 25-қаңтарда Алматы маңында түнде бірнеше рет жер сілкінісі. Оның негізгі ошағы Қытай аумағында болды. Қала тұрғындары тек таңғы сағат 04:21-де болған 2 баллдық жер дүмпюі сезді. Оған дейін сағат 00:45-те жер сілкінісі. Ошағы Алматыдан оңтүстік-шығысқа қарай 261 км қашықтықта Қытай аумағында жатыр. Сағат 01:59-да үшінші рет жер сілкінісі. Оның ошағы Алматыдан оңтүстік-шығысқа қарай 273 км қашықтықта Қытай шекарасында орналасқан.

СИРЕНА НЕГЕ ҮНСІЗ?

Алматылықтар әлеуметтік желілерде жер сілкінісі кезінде ескерту хабарламасы болмағанына шағымданған болатын. Сирена қосылмай, SMS тек екі сағаттан кейін келген. Ақпараттар азаматтардың бәрі қол жеткізе алмайтын электрондық БАҚ арқылы тараған.

«Бақсақ бақа екен» демекші, Алматының құлақтандыру жүйесі Қазақстанның бұрынғы президентінің жиені Нұрәлі Әлиевпен байланысы бар болып шықты. Ол – Дариға Назарбаева мен Рахат Әлиевтің тұңғыш перзенті.

2022 жылы төтенше жағдайлар департаменті TNS-INTEC компаниясымен жер сілкінісіне ерте ескерту жүйесін орнату туралы келісім жасаған. Компанияның құрылтайшысы – Darpen Holding. Соңғы иесі – Нұрәлі Әлиев. Қол қойылған құжаттарға сәйкес, компания Алматы аумағында 28 станция орнатуы керек болған. Жоба бойынша станциялар ТЖМ мен

сейсмология институтына жер сілкінісінің жақындағаны туралы алдын-ала сигнал беруі тиіс-тін.

Сондай-ақ Алматыда қуатты жер сілкінісі жайлы ерте хабарлаудың автоматтандырылған жүйесін құру үшін 1,1 млрд. тенге игерілгені белгілі болды. Алматы ТЖД келісімшартына 2022 жылы қол қойылып, шарт орындалған. Ақша 2023 жылдың соңында төленген.

Сондай-ақ, мобильді қосымша арқылы халықты ақпараттандыру қажет болған. Десе де, іс жүзінде Алматы тұрғындары сиренаны естіген жоқ және алдағы уақытта болатын жер сілкінісі туралы хабарлама алмаған.

Бұл мәселе бойынша Антикортексерісті бастап кеткенін мәлімдеді.

– Біз ол ақпараттан хабардармыз. Сондай-ақ, әріптесіміз, қоғамдық кеңес мүшесі Дидар Смағұловтың әлеуметтік желідегі жазбасын оқыдық. Бұл факті бойынша «Әділдік жолы» қоғамдық бірлестігінің арызын Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің Алматы қаласы бойынша департаменті тіркеді. Материалдар өкілетті органға тексеру жүргізу үшін жолданды. Сол тексерудің қорытындысы бойынша тиісті процессуалдық шешім қабылданып, БАҚ пен қоғамға хабарланады, – деді сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің ресми өкілі Арман Тілеуқенов.

КЕЗ КЕЛГЕН ЖАҒДАЙҒА ДАЙЫН БОЛУ КЕРЕК

«Апатқа дайынбыз ба?» деген сұрақ барлық қазақстандықтарды алаңдатып отырғаны жасырын емес. Жер сілкінісіне қарсы шараларды мықтап қолға алған Жапонияның өзінде қаншама адам қайтыс болып жатқанда отандастардың алаңдауы заңдылық.

Жуырда бұл сауалды Мәжіліс депутаты Бақытжан Базарбек Үкімет басшысы Әлихан Смайловқа депутаттық сауал ретінде жолдады.

– Абырой болғанда, ғимараттар аман, адам шығыны жоқ. Десе де, мұндай жағдайдың қайталанбасына кім кепіл?! Әсіресе, еліміздің таулы аймақтарында, жерасты қазынаны өндіріп жатқан өндірісті өңірлерде

зілзала қаупі жоғары. Сондықтан төтенше жағдай министрлігі мен басқа да тиісті мекемелердің зілзаладан қорғану бойынша жұмыстарын мұқият қайта қараған жөн.

Сонымен бірге тұрғындар арасында да зілзаладан қорғану шаралары бойынша оқу-жаттығу жұмыстарын жүйелі түрде жүргізіп отыру керек. Фейк ақпараттарға сенгіш халықты қорқыныш биледі. Барлық жағдай да өтірік ақпарат тез тарап кететіні бар. Азаматтар тек ресми ақпаратты ала білуі қажет, әрбір тараған материалды жан-жақты тексеруіміз керек. Сол үшін, бізде апатқа дайын болатындай мәдениет қалыптасуы тиіс, – деді Бақытжан Базарбек.

АЛМАТЫДА ҚАТТЫ ЖЕР СІЛКІНІСІ БОЛУЫ МҮМКІН БЕ?

Сала мамандарының айтуынша, 100 жылда бір рет Алматы аумағында қатты жер сілкінісі болып тұратын көрінеді. Бұл уақыт таяп қалды десе де болады. Мұндай мәлімдемелер жиі айтылып, алматылықтарды қатты алаңдатып отыр. Сейсмология институтының қызметкерлері қала тұрғындарын сабыр сақтауға шақырады.

– Жер сілкінісі қашан болатыны туралы мәселе әлі толық зерттелген жоқ. Бұл мәселе жалпы әлемдік проблема қатарына жатады. Бірақ қауіпсіз ғимараттар мен құрылыстар салу құрылысшылардың, сондай-ақ осы мәселелерді жоспарлушылардың құзыретіне жатады, – дейді техника ғылымдарының докторы, сейсмолог Танатқан Абақанов.

Ол құрылыс жұмыстарын қолға алмастан бұрын білікті мамандардың көмегіне жүгінуге кеңес береді. Әйтпесе, биік ғимараттарды салу кезінде сейсмологтардың пікірлері еленбейтін көрінеді.

Эколог Мәлс Елеусізов кеңес дәуірінде биік ғимараттарды салуға тыйым салынғанын айтты.

– Әрі кетсе үш қабатқа дейін салынатын. «Қазақстан» қонақ үйі бой көтерген соң тұрғын үйлердің биіктігі бес қабатқа дейін көтерілді. Ал қазір бәрі шектен шығып жатыр. Сапасы өте төмен. Сіздер қалай салынғанын көріп жүрсіздер. Үйлердің арасында бос орын жоқ, – дейді эколог.

Сондай-ақ, Мәлс Елеусізов Алматы сейсмологиялық қауіп бойынша әлемдік тізімде көш бастап тұрғанын жеткізді.

– Бізді жаратылыс сақтады. Бұдан қатты болса, қырғын болар еді. Қазір жер шарында ең қатты жер сілкінісі болатын жерлер – Жапония, Индонезия, Чили, Қазақ елінде біздің Алматы. Бұл баяғыда зерттелген, сейсмологтардың барлығы біледі. Халыққа үйрету керек. Дүрбелең деген жамағат түніе. Жер сілкінігенде алғашқы толқын өткен соң, ақырын сыртқа шығу керек. Жапонияда кішкентай балаларға не істеу керек екенін біледі. Үстелдің астына немесе өздеріне белгіленген жерлерге тығылады. Сол секілді бізде де бәріне дайын болу керек, – дейді эколог.

Белгілі болғандай, Алматыдағы 25 қабатты «Қазақстан» қонақ үйі – мегополистеі ең сейсмикалық төзімді ғимарат. Мамандар құрылысты арнайы техниканың көмегімен сынап, 9 баллға дейін шайқап көрген екен.

ҚАЗАҚ ЕЛІ ТАРИХЫНДАҒЫ ЕҢ ІРІ ЖЕР СІЛКІНІСІ

2003 жылдың желтоқсанында Алматы қаласынан оңтүстік-шығысқа қарай 310 шақырым жерде (Сүмбе) магнитудасы 5,7 жер сілкінісі тіркелді. Оның дүмпуі Алматы облысының Райымбек ауданында сезілді. Эпицентралды аймақ шегіндегі шектеулі аумақта оның жер бетіндегі көріну қарқыны MSK-64 шкаласы бойынша 7 балға жеткен. Жер сілкінісінің эпицентрінен 20 шақырым қашықтықта орналасқан Сүмбе елдімекені қатты зардап шекті. Саманнан тұрғызылған үйлер мен ғимараттар қирады. Жер үйлердің қабырғалары ажырап, олар қираудың 4-ші дәрежесінде зақымдалғаны анықталды.

2003 жылдың 22 мамырында Алматыдан 300 шақырым жерде эпицентрінің қуаттылығы 1=7-8 балға дейін барған жер сілкінісі тіркелді. Жалпы аумағы 500 шаршы шақырым аумақтағы 8600 нысан бүлінді. Салдарынан 3 адам қаза тауып, 26 адам жаракат алды. 20 820 адам үйсіз қалды.

2002 жылдың 15 ақпанында Алматыдан 360 шақырым жерде 7-8 балдық жер сілкінісі болды.

2008 жылдың 26 сәуірінде Батыс Қазақстан облысы Терект ауданының Рыбцех кентінде магнитудасы жетілік жер сілкінісі салдарынан жүздеген тұрғын үй, сондай-ақ бірқатар әлеуметтік нысан бүлінді. Жалпы материалдық шығын 670 млн. тенгеден асты.

2009 жылы қазіргі Жетісу облысының Текелі қаласында болған жер сілкінісін сейсмологтар Тәуелсіз Қазақстан тарихындағы ең қуаттысы деп бағалайды. Табиғи апат 2009 жылдың 13 маусымында жергілікті уақыт бойынша 23:17-де тіркелді. Жер сілкінісі бүкіл аймақта сезілді, бірақ Текелі қатты зардап шекті. Бұл қаладағы сілкіністердің қарқындылығы жеті ұпайға жетті.

2014 жылғы 21 маусымда Қарағандыда болған жер сілкінісі жергілікті тұрғындардың ғана емес, сейсмологтардың өзін де таңғалдырған. Сол күні сейсмикалық станциялар Орталық Қазақстанда айтарлықтай күшті жер сілкінісін тіркеді. Оның магнитудасы 5,2 балға дейін жетті.

«Сақтансаң сақтайды» демекші, кез келген табиғи апатқа жүйелі түрде дайындалу артық етпейді...

ЗЕМЛЕТРЯСЕНИЕ В АЛМАТЫ: ПРИЧИНА ПАНИКИ – ВЫСОТНЫЕ ДОМА

23 января 2024 года в 00:09 по местному времени произошло землетрясение в Алматы. По данным МЧС, эпицентр землетрясения был расположен в 264 километрах на юго-восток от города Алматы на границе Казахстана и Кыргызстана. Магнитуда M_{PV} – 6.7. Ощутимость в Алматы составила 5 баллов.

«РАЗРЯЖЕНИЕ» СЛАБЫМИ И УМЕРЕННЫМИ ЗЕМЛЕТРЯСЕНИЯМИ?

Хотя и раньше были подобной силы землетрясения в Алматы, например 13 июня 2009 года или 1 мая 2011 года, на этот раз была паника и жители города массово выбежали на улицы в пижамах при температуре воздуха $-10-12^{\circ}\text{C}$, даже выпрыгивали из 2-3 этажа. В городе мгновенно образовались 5-балльные пробки на главных улицах, на заправках. К тому же большинство пострадавших в Алматы пострадали из-за паники.

Вполне возможно, что напряжение земной коры может «разрядиться» слабыми и умеренными землетрясениями (3-5 баллов). По крайней мере, есть такая теоретическая основа: сейсмическое напряжение нейтрализуется несильными толчками. В ночь на 23 января было землетрясение силой 5 баллов без каких-либо разрушений. Это лучше, чем когда бывает долгое затишье и накопленное сейсмическое напряжение снимается разрушительными землетрясениями.

Также надо учитывать, что при многочисленных предыдущих за последние десятилетия землетрясениях мегаполис был не в эпицентре.

Алматы должны знать: у нас наиболее сейсмически спокойный район по сравнению с соседними странами – более века не было землетрясения свыше 6 баллов, при котором, как правило, начинаются разрушения домов.

Для этого достаточно просмотреть историю умеренных и сильных землетрясений за последние десятилетия в Центральной Азии: заметно трясло Таджикистан, Узбекистан, Кыргызстан (не говоря об Афганистане, Китае), на фоне которых у нас спокойно и благополучно – ни одного разрушенного домика.

Нынешнее землетрясение было в 264 км от Алматы в Кыргызстане – это не далеко и не близко и там не было разрушений и жертв.

Что же касается тектонических катаклизмов в нашем регионе, то недавно ученые выдвинули гипотезу о замедлении и прекращении врезания индийского полуострова в Евразийский континент. Что само по себе хорошо – будет относительное спокойствие на этом континенте, соответственно в Казахстане.

Заместитель председателя Национального научного центра сейсмологических наблюдений и исследований Института сейсмологии Абдулазиз Абдуллаев дал такую информацию в СМИ о тектонических разломах: «В науке есть такое понятие, как тектонические разломы – это так называемые зоны сочленения (границы) крупных блоков земной коры, обладающие определенной протяженностью и шириной. Они

играют важнейшую роль в геологической истории не только нашего региона, но и всей планеты в целом. Разломы присутствуют везде и всюду, земная кора представляет собой что-то похожее на разбитую тарелку.

Разломы присутствуют и под городом Алматы, однако они не глубокие и неактивные, то есть в них не выявлены очаги землетрясений. Они могут проявиться только при сильных сейсмических сотрясениях и представлять потенциальную опасность для зданий и сооружений, расположенных на них или непосредственно вблизи них».

Иными словами, это обнадеживающая информация для алматынцев.

ПРИЧИНА ПАНИКИ – ВЫСОТНЫЕ ДОМА

Видимо, с 2009-2011 годов ситуация в мегаполисе значительно изменилась: появилось много новых многоэтажных домов, увеличилась плотность застройки, стало больше населения, машин, приезжих и т.д. Ведь в Алматы не было сильного (разрушительного) землетрясения, чтобы была паника, чтобы садиться на авто и выезжать из города или

ше не было такой паники, люди не выпрыгивали из 2-3 этажа, не стремились покинуть город (ведь не было ни одного разрушенного дома или домика, даже частично, даже нет большой трещины на стенах) и т.д.

Видимо, в наше время горожане мало информированы о правилах поведения при землетрясениях, например, многие выбежали при первых толчках, стояли возле домов и т.д. Раньше горожане знали, что нельзя выбегать из верхних этажей во время толчков, потому что при разрушительном землетрясении в первую очередь рвутся лестничные пролеты. Турецкие спасатели отмечали, что при прошлогоднем разрушительном землетрясении в основном спаслись те, которые остались в

Раньше алматынцы неплохо разбирались в сейсмостойкости домов: были дома, построенные отдельными министерствами для своих сотрудников, «для строителей метро», совминовские дома, кирпичные пятиэтажки в центре города, у них хороший фундамент и перекрытия, кирпично-ригельные дома 80-х годов, панельные пятиэтажки проектов 80-90 годов и т.д. Разбирались, потому что были определенные стандарты строительства, строительные нормы и правила.

В наше время при наличии многочисленных строительных компаний, отсутствия строительных стандартов и коррупции у горожан нет уверенности в сейсмостойкости новых высотных домов, что проявилось во время землетрясения.

Возможно, нынешнее землетрясение остановит строительство «человейников» с тем, чтобы строили «по-японски» качественно не выше 9 этажей, с хорошим дизайном, с просторными дворами. Ведь понятно, что только качественное строительство, как в Японии, может предотвратить массовые жертвы среди населения при разрушительном землетрясении.

В советское время, когда проектировали южную столицу, архитекторы всегда учитывали, что город расположен в сейсмоопасной зоне, для чего были приняты соответствующие строгие строительные нормы. Поэтому в проектах советских дворов было много пространства, чтобы люди на улице могли убежать от обрушений на безопасное расстояние, могли переночевать в палатках и т.д. А сейчас советские кварталы с просторными дворами вытесняет плотная застройка «окна в окна».

Возможно, до городских властей и строительных компаний дойдет, наконец, простая истина: в США, например, города растут в ширину, а не на высоту, как в Алматы. Алматы превращается в потенциальную бетонно-арматурную ловушку для горожан – посмотрите «человейники» на Абая-Тургут Озала или на месте бывшего плодоконсервного комбината – там нет самого маленького свободного пространства, чтобы спастись при землетрясении.

В итоге в новых высотках меньше возможностей для спасения: растет этажность, увеличивается плотность застройки территории. Высоток понастроили, что будет

при землетрясении?! Такой вопрос меньше всего заботил городские власти и строительные компании при нынешней коррупции. Ведь такая опасная практика строительства в сейсмоопасной зоне всем известна, которую критиковал и глава государства.

Но 23 января 2024 года именно эти новостройки стали причиной паники среди тысяч горожан, которые отныне должны быть максимально готовыми к любому исходу при будущих землетрясениях. А будущим покупателям квартир в «человейниках» тоже надо учитывать отсутствие пространства при обрушении здания во время сильных землетрясений, «паническую» тряску даже во время несильных толчков, и лучшим выходом, возможно, будет просто отказ от покупки жилья в таких опасных высотках.

Если власти и строители не хотят остановить строительство опасных «человейников», то, может быть, сами горожане выступят против них во имя своего спасения?! Возможно, массовый отказ покупателей, наконец, образумит местные власти и строителей откажется от практики, когда застраивается на высоту каждый клочок земли?

ОСОБЕННОСТЬ ЯНВАРСКОГО ЗЕМЛЕТРЯСЕНИЯ

Вначале была информация: землетрясение было в 264 км от Алматы в Кыргызстане. Позже выяснилось, что землетрясение в уезде Уши префектуры Аксу в Синцзян-Уйгурском автономном округе КНР 23 января в 2:09 по местному времени. Именно его отголоски ощутили казахстанцы – подземные толчки были настолько сильными, что чувствовались не только в Алматы, но и даже в Астане.

Возможно, было два эпицентра почти одновременно – отсюда и продолжительность, и необычность землетрясения в Алматы, продолжительность была из-за наложения двух центров толчков с магнитудой в 7.0 и 7.6 с разницей в несколько секунд.

Эта продолжительность и необычность землетрясения также вызвала растерянность, тревогу и даже панику жителей Алматы.

P.S. На сегодняшний день никто в мире предсказать землетрясение, особенно время, не может.

Дастан ЕЛДЕС

в пригороде. Возможно, многие выезжали из-за отсутствия свободного пространства возле высотных зданий, необходимого при землетрясениях, неуверенности в сейсмостойкости дома.

Другое дело, как почувствовали землетрясение алматынцы – возможно, в новых многочисленных многоэтажных домах трясло намного сильнее, чем в советских домах. Ведь в ту ночь многие фотографии жильцов именно из высотных домов, в то время как жильцы панельных или кирпичных домов советской постройки в основном остались в своих квартирах. Надо отметить, что дома 70-80-х годов постройки неплохо прошли «испытание» нынешним землетрясением и показали свою прочность.

В контексте нынешнего землетрясения актуальны его уроки, которые забываются через некоторое время. Ведь и раньше в южной столице были такой силы землетрясения – около 5 баллов, но отношение и поведение властей и горожан в наше время желает лучшего. По крайней мере, ран-

квартирах, а те, которые выбежали, погибли.

О том, что высотные дома при землетрясении сильно качались, в советское время знали все, поэтому их строительство ограничивали 9 этажами, очень редко – 12. При этом приводили пример гостиницу «Казахстан», верхние этажи которой при землетрясениях раскачивались в сторону на 1-1,5 м. Жители ЖК должны знать эту особенность и привыкать к сильной качке во время толчков.

МОЙ ЛАЙФХАК ДЛЯ ИЗУЧЕНИЯ КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА – КАЗАХСКИЕ ПЕСНИ

Анна Коурова родилась в России, работала в Японии, но своей родиной считает Казахстан, где, как она говорит, «адам болдым» – состоялась во всех амбассах: жена, мать, келін и культуры. О лайфхаках от Анны рассказала «Казахстанская правда».

В Ташкенте, где сейчас ее семья подолгу живет по делам семейного бизнеса (Анна и ее муж занимаются в Казахстане и соседнем Узбекистане электронной коммерцией), она создала сообщество женщин-экспатов, 70% из них – из Казахстана.

– Последние 5 лет наша семья много времени проводит в Узбекистане, но домой, в Алматы, приезжаем постоянно, – рассказывает Анна. – Соседи во многом близки нам по менталитету и культуре, я благодарна этой стране, здесь тоже уютно, но Казахстан, подаривший мне самых дорогих людей – мужа Арслана и детей: Эрика, Таира, Жана, Ролана и Адели – другое. То, что люди, наверное, вкладывают в слово «родина».

Теперь о сообществе. Нас изначально было всего 8 человек, и это было не совсем сообщество, а так – компания подружек. Но потом каждая стала добавлять своих знакомых, а дальше появились девочки из Кыргызстана, Украины, позже – жены релокантов из России. Однажды мы собрались за большим казахским дастарханом, и после этого процесс было уже не остановить. Сейчас нас в сообществе около 130 человек.

Когда женщины из других стран впервые попадают к нам, то удивляются нашему гостеприимству, пытаются поддержать, желая сохранить свои традиции и особенно язык. Так вот о нем. Когда я приехала в Узбекистан, то как бы бонусом к казахскому сразу стала понимать, а потом и говорить на узбекском. Понятно не на 100%, но чем дальше – тем лучше. Теперь уже и турецкий понимаю на уровне каких-то простых вещей. Это к вопросу о том, зачем учить казахский – благодаря ему получаешь доступ к огромному количеству тюркских языков. На мой взгляд, это круто.

– Языком, судя по Вашему хорошему казахскому произношению, Вы уже овладели...

– На разговорном уровне, конечно, да. Это, я считаю, такой маст хэв. Когда люди собираются жить в Америке, то ведь учат английский. А в чем разница-то? Но при этом, обратите внимание, в Казахстане, если за столom есть хотя бы один человек, не говорящий на казахском, все будут говорить на русском. Мне кажется, это такой особый уровень

гостеприимства и толерантности, которого нигде больше нет.

И я думаю, что те, кто приехали жить в Казахстан, а особенно если, как и я, приняли гражданство страны, должны осваивать государственный язык. Тем более что сейчас это стало намного проще сделать. Мой лайфхак для изучения казахского языка – казахские песни. Найдя на YouTube те, что с текстовым переводом, слушала и подпевала. Мелодия языка здорово помогала практиковать произношение. Еще я смотрела знакомые фильмы с озвучкой и субтитрами на казахском. Помню, одним из первых был «Джентльмены предпочитают блондинок» на казахском с Мэрилин Монро. И знаете, наш (именно наш) язык очень ей идет.

А самое приятное и трогательное – поддержка, которую я встречала везде, когда впервые заговорила на казахском. Все наперебой хвалили, давали советы и по-доброму поправляли.

– В соцсетях Вы написали, что готовитесь к выходу Ваша книга. О чем она?

– Там главной темой будет Казахстан глазами иностранки: культурные и языковые аспекты, заметки о быте, еде, традициях и немного о культурных параллелях между Японией и Казахстаном. Рассказывая об этом, я вспоминаю истории из своей жизни и пытаюсь дать ответы на те вопросы, на которые искала ответы и сама тоже. А еще она о том, почему Казахстан стал для меня второй, а в чем-то и первой родиной. Ответ простой: потому что подарил мужа, детей, открыл море возможностей. Здесь можно сказать, мен адам болдым, то есть состоялась не только как личность, но и как жена, мать, келін, познала семейные ценности и настоящую дружбу.

Мои подруги и подписчики на «Фейсбуке» советуют назвать будущую книгу «Оруыс келіні». А мне кажется, это не просто избито, а вообще вчерашний день. Есть вариант «Ваби-саби по-казахски», но это еще не финал.

– А сколько лет Вы уже прожили в Казахстане?

– 15 лет.

– Вы стали многодетной мамой. Это тоже осознанный шаг?

– Каждый ребенок для нас желанный, но теперь все: бала табатын дүкен жабылды – мы с мужем закрыли эту тему. Тут тоже ведь баланс важен.

– Где бы Вы ни были, всюду притягиваете к себе людей. В чем же Ваш секрет?

– В мире много хороших людей, особенно если не пытаться оспаривать золотое правило – как ты к миру, так и он к тебе. Мой папа всегда учил: все зависит от тебя самой. Если все сделала так, как надо, то хорошо. А если ждешь, что тебе и любовь, и дружбу преподнесут на блюдечке, то можешь и не дожидаться. Умение дружить – это уже от мамы. Во времена ее молодости быт советских женщин был тяжелый, о помощниках за деньги в обычных семьях и не думали, но я видела, как она «инвестировала», как сейчас говорят, свое время в отношения с подругами. Они встречались, ходили вместе на какие-то мероприятия, приглашали друг

друга в гости. С тех пор я поняла, что любые отношения – это тоже труд, сейчас я этому учусь у своих подруг. Они умеют поддерживать друг друга, оказывать знаки внимания. Возьмем такую традицию как көңіл шай: когда в семье у человека случилось какое-то горе, то его приглашают за специально накрытый для него стол, чтобы показать – ты не один, мы с тобой. Это поразительно, с точки зрения европейца, построение человеческих взаимоотношений.

– Вы долгое время жили и работали в Японии, стране, обладающей, как говорят, «культурной зрелостью». Что включает в себя это понятие?

– Все, конечно, наслышаны о трудолюбии японцев и их величайшем чувстве долга и ответственности – перед своей компанией, обществом и семьей. Но одна из самых главных особенностей культуры этого народа – уважение к человеческому достоинству. То, что его не будут публично отчитывать за ошибки или каким-то еще другим образом унижать, а наоборот – будут стремиться помочь ему «сохранить лицо» – один из краеугольных камней, на мой взгляд, японской культуры и философии. Это то, о чем я с благодарностью вспоминаю из японского периода своей жизни и стараюсь внедрить и при воспитании детей, и в нашем с мужем бизнесе. Это сложно, но, по крайней мере, я стараюсь ориентироваться на это.

– А какой опыт помог Вам быстро адаптироваться в Казахстане – российский или японский?

– Безусловно, японский. Если говорить с точки зрения ментальных вещей, то Казахстан и Япония намного ближе, нежели Казахстан и Россия, где я родилась, выросла и окончила университет.

Мой японский шеф долгое время работал с казахскими клиентами, много раз бывал в Казахстане, а я до того, как выйти замуж, – ни разу. И когда он узнал, что я переезжаю сюда, заявил, что, скорее всего, буду ко двору. Говоря о том, что Восток – дело тонкое, шеф пошутил: «Поклоны ты у нас научилась делать, а чай казахи любят пить не меньше, чем мы, японцы».

– Что общего и в чем различия, на Ваш взгляд, между японским и казахским менталитетом?

– Есть такие понятия, как high

context culture and low context culture – культура с высоким контекстом и культура с низким контекстом. Западные культура и коммуникации, как правило, с низким контекстом: что говорю, то и думаю. Восточные – один пишем, три в уме, а если на примере Японии, то говорю одно, подразумеваю другое, а на самом деле намекаю еще и на третье. Вот в этом плане коммуникации в Казахстане, на мой взгляд, намного проще, чем в Японии, несмотря на то, что в обоих случаях идет речь о восточной культуре.

То, что казахстанцы более открыты, дает возможность получать и прямую негативную обратную связь, что, на мой взгляд, очень важно. В Японии будут всячески уходить от слова «нет», так как это будет считаться проявлением неуважения. Поэтому, если партнер говорит «мы тщательно изучим этот вопрос» или «простите, это немножко сложно», то иностранец может «зависнуть» на переговорах на долгие недели и даже месяцы. Он будет спрашивать снова и снова о результатах, тогда как любому японцу давно бы уже было ясно, что эти фразы – эвфемизмы решительного «нет».

Если рассмотреть страны через призму концепции экстравертов и интровертов, то, на мой взгляд, Япония – это страна-интроверт, а Казахстан – экстраверт, потому что такого уровня принятия других культур, открытости, толерантности, гостеприимства (всех посадят за стол и накормят) я не встречала ни в одной стране мира. И за это я люблю страну, которая за 15 лет

стала моей. Поэтому и язык, наверное, пошел у меня быстро...

Завершение одна из самых популярных заметок Анны Коуровой о языке, гостеприимстве и хлебе в «Фейсбуке»: «Я ела разный хлеб в Казахстане. Улицу самую с сыром, боольшую, треугольную и слоеную. Покупала ее в киоске на Байтурсынова, шла вверх по улице с видом на горы, хрустела самсой и мечтала. Завтрак у Тиффани по-алматински.

Бауырсаки, которыми угощала меня моя учительница по казахскому языку Ардақ-тәте, были вот такими:

«В слове бауырсак не нужно Ы произносить, это редуцированный звук, и Қ должно активное быть – Қ, Қазақстан. Ай, в следующий раз у меня дома урок проведем, покажу тебе настоящие бауырсаки».

Запомнились шепелки, которые жарили девочки из семейного детского дома в Талгаре к приезду нас, студентов-волонтеров (я тогда получала второе высшее в КИМЭ-Пе). Помню, мы стеснялись их есть – это же мы приехали помогать, а не наоборот. Но мама-опекун этого дома учила своих птенцов того-то делать учила своих пренцов, шить, печь, чтобы они всегда могли сами заработать себе на жизнь, а еще она учила их быть благодарными и по-казахски гостеприимными.

И снова бауырсаки на маленькой кухне в Таразе. Две женщины, ене и келін, одинаково худенькие, в платках, каждая из которых могла много чего рассказать о своей непростой судьбе, накатывали мягкое, как облачко, тесто из муки, воды, дрожжей, майонеза и сұйық май (жидкого масла), а потом, угощая чаем, научили класть в серединку бауырсака варенье и находить сладость жизни даже в горькие моменты.

Моя алматинская подруга, угощая меня у себя дома ши бауырсаками (маленькие и сладкие, из пресного теста), заодно научила песне «Жан досым».

И теперь, когда меня спрашивают, какой он – Казахстан, о котором 15 лет назад я мало что знала, отвечаю, что это люди, которые всегда разделят с тобой стол, накормят странника, поднимут көңіл скорбящему, соберутся и сделают асар для страждущего. Они умеют принимать своих близких со всеми их ошибками, любить, верить и создавать. Нан бар жерде ән бар. Мен сенемін».

Галия ШИМЫРБАЕВА

Паника, пробки на дорогах и пугающие слухи – такой во многом была реакция жителей и гостей Алматы на землетрясение в ночь с 22 на 23 января. Почему так произошло и готово ли население и власти Алматы к по-настоящему разрушительному землетрясению? На вопрос Forbes.kz ответили известные в Казахстане эксперты и лидеры мнений.

ЭКСПЕРТЫ О ЗЕМЛЕТРЯСЕНИИ: ВЛАСТИ ПРОВАЛИЛИ ИНФОРМАЦИОННУЮ РАБОТУ

Опрос Forbes.kz показал, что в Алматы мало что было сделано для предотвращения паники

«У нас власти не готовы ни к каким критическим, чрезвычайным ситуациям, — уверена независимый эксперт по народонаселению Аида Альжанова. — Тому подтверждение — Кантар, когда несколько дней алматинцы не получали никаких сообщений от органов ЧС, которые практически каждый день оповещают горожан, например, о тумане и опасности схода лавин». Как отметила собеседница, алматинцам обязанности были сообщить, например, на каких улицах нельзя появляться — там стрельба. «Из-за этого пострадали мирные жители, которые по незнанию проезжали у мест столкновений», — напомнила эксперт.

Неважно, беспорядки, землетрясение или пожар — принцип подготовки один: ты дол-

мы можем быть к ним готовы и снизить риск потерь».

Глава ОФ «Центр социальных и политических исследований «Стратегия» Гульмира Илеуова сомневается, что к разрушительному землетрясению можно быть готовым, но

убеждена, что «настороженность сейсмозоны должна присутствовать, а она у нас не формируется, больше надеются на то, что пронесет».

Социолог разбила вопрос на материальную и информационную части.

«В условно материальной базе — проблемы качества застройки, ее плотность, состояние энерго- и теплоинфраструктуры. В этом вопросе нет открытой, публичной сейсмоэкспертизы, и мы только можем надеяться, что она проводится, — сказала она. — Вторая часть — информационно-разъяснительная. И в этой части видно, что по идее у коренных алматинцев до автоматизма алгоритм действий во время землетрясений. Но он у многих отсутствует. А что уж говорить о новоприбывших, которые выбегали из домов и уезжали из города, создавая пробки и панику. Так что настороженность должна быть, основанная на точном понимании алгоритма действий, а на это должны работать все горожане».

Для директора Казахстанского международного бюро по правам человека и соблюдению законности Евгения Жовтиса также очевидна неготовность ни властей, ни населения к землетрясению, что и продемонстрировала ночь на 23 января.

«Было видно, что у коренных алматинцев, которые уже переживали такое, паники было значительно меньше и больше было адекватных действий. Но одновременно было очевидно, что власти полностью провалили нормальное информирование населения о землетрясении. Причем речь идет об Алматы, городе, который находится в сейсмоопасной зоне. И в таких условиях госорганы больше информации дали о том, где собираться, чем базовых сведений о землетрясении. Например, о том, что с высоких этажей не

следует убегать, а нужно прятаться в безопасных местах в квартире. Что после основных толчков идут афтершоки, которые обычно значительно слабее, и что тогда не стоит бояться. А люди, наоборот, начали уезжать, создали пробки».

Выступление начальника ДЧС, на взгляд Евгения Жовтиса, было малоинформативно, чувствовалась растерянность, «что опять же показывает неготовность власти».

«Мало того, что у населения нет уверенности в сейсмостойкости зданий, в особенности новостроек, так еще и ко всему прочему был очевиден провал во взаимодействии властей и граждан, что, как мне кажется, отражает общее недоверие к государственной власти, — подчеркнул правозащитник и сделал вывод: — Люди пропускают мимо ушей то, что говорит власть, потому что уровень доверия к силовым структурам и в целом к государственным органам в целом низкий».

Не совсем согласен с другими опрошенными известный блогер, партнер юридической компании Grata International Ержан Есимханов. В своем Telegram-канале он написал, что «несмотря на всю критику, акимат и ЧС отреагировали довольно четко». «Были на связи, совещания проводили, цен-

тры сбора работали, людей там встречали и поили чаем. Точно знаю, что полиция помогала эвакуировать отдельные многолюдные ЖК. Не было явных провалов в коммуникациях, не видно было мародеров, и чувствовалось, что какая-то администрация в городе есть. То ли из январских событий двухлетней давности сделали выводы, то ли Досаев (аким города Ерболат Досаев — F) действительно администрирует лучше, чем общается с горожанами», — перечислил Есимханов, но тут же перешел к негативным моментам.

Первый — ложь о пробках. «Непонятно, почему в какой-то момент все официальные источники дружно стали врать о том, что в городе нет пробок. Пробки были, и огромные, множество видео тому подтверждение. Главный вывод — при серьезном землетрясении алматинцы массово будут выбираться из города», — написал инфлюенсер, посоветовав в подобных случаях выставлять экипажи дорожной полиции на ключевых трассах из города сразу после первых серьезных толчков для регулирования выезда.

Второй момент — оповещение, которого не было. Сирены не включились, смс-уведомления пришли поздно, что, считает Ержан Есимханов,

«как раз и привело к панике, в результате которой пострадали люди».

В качестве выводов блогер рекомендует жильцам многоэтажек заранее «осмотреться и понять, где ближайшее безопасное место вдали от домов, до которого можно добраться за минуты». Также держать под рукой тревожный рюкзак с документами и лекарствами, а в машине — запас воды. Объяснить детям, что нужно делать «Ну и акимат с ЧС, я надеюсь, займется оборудованием таких зон, причем оперативно», — заключил Ержан Есимханов.

P.S. 25 января под председательством президента Касым-Жомарта Токаева в Алматы состоялось совещание по вопросам обеспечения сейсмической безопасности. Токаев раскритиковал чиновников за неготовность к ЧС: «Откровенно говоря во время чрезвычайной ситуации в Алматы соответствующие органы оказались не в полной мере готовы к незамедлительным мерам. Горожане растерялись, не зная, как себя вести. Однако главная цель данного совещания — не критиковать, а принимать конкретные решения. К примеру, у большинства людей не были готовы «тревожные чемоданчики». Этому должны обучать детей в детских садах и школах. Подобный опыт уже был в Алматы, и его необходимо возродить. Сейчас система подготовки граждан к чрезвычайным ситуациям не отвечает требованиям. Уполномоченные органы должны осуществлять комплексную разъяснительную работу среди населения. Необходимо проводить регулярные тренировки в образовательных учреждениях и государственных органах. Это очень важная работа, которую следует начать незамедлительно».

В выступлении главы государства подробно были затронуты вопросы готовности инфраструктуры к эвакуации населения и системы оповещения: «Сирену не включили, и это правильное решение, в противном случае в городе возникла бы паника. Но надо было обеспечить другие связи с населением. Оповещение должно решать несколько основных задач. И их приоритетность зависит от масштаба угрозы. Однако действующие алгоритмы этого не учитывают. При сильном землетрясении людей волнует вовсе не информация о его физических характеристиках и расположении эпицентра. Мощности стихии они и так уже почувствовали на себе. В такой момент главное — снабдить граждан информацией, как действовать дальше. Можно ли возвращаться в дома? Куда идти, чтобы получить помощь? Поэтому систему оповещения нужно пересмотреть, сделать ее более ориентированной на практические нужды. Технические средства должны обеспечивать своевременное оповещение информации до каждого. На этот раз смс-уведомления пришли с опозданием. Во время землетрясения появились и те, кто распространял дезинформацию. Необходимо привлечь к ответственности в соответствии с законом лиц, которые сеяли панику среди людей».

Татьяна ПАНЧЕНКО

Адалдық	Соғыс қаруы	Әскери кеңсе	Геометриялық термин	Бытыра	Тор	Жылтыр мата
				Әктеу	Шаңғы аяқ киімі	Мұстай ...
	Шыдам				Қант	Қазақ киносы
				Өнер он күндігі		Қып-қызыл
	... Лум-пур				Кісі есімі	Голди ... (актриса)
	Сұм	Бриджит ... (Француз киножұлдызы)	Муз-қ дауыс			Музыка түрі
				Көзілдірік дүкені	Дауыс зорайтқыш	Сейітжан ...
Киім таза лағыш	Спорт түрі	Грузин арағы				
		Құран шумағы		Тыл әскері	Христ. діні сатқыны	Эр-... (Сауд. Аравиясы)
Ала қарға (орысша)	Пана			Ат жары алаңы		Жәндік
Израиль ұлты	Заң	Жекпе-...	Геом. дене	Брежнев кітабы	Грузия ханшасы	Жеміс
			Селқос (син.)	Чехия көлігі	Патрон	Европа өзені
	Саяз емес			Атырау обл. қала	Пышақ қабы	Америка биі
	Қазақ әнші жігіті			Қауын ...		Зекет
	Тырнақ бояуы	Шри-...	Апта-қ газет	Дау-дамай		Жеміс
				Егін		Қына
Я алла (син.)	Буэнос-....				Скрипкашы қыз	Абу-....
				Аргон		Оқа
Ваза әшекейі	Қыс лебі	Тікен жапырақты өсімдік				Абырой
				Шолпы		Іс қағаз

Дайындаған: Қажымұқан ҒАБДОЛЛА

ӘЗІЛ-ШЫНЫ АРАЛАС

Әкімдіктің жаңа нұсқауы: «Су тасқыны қауіпі бар елдімекен тұрғындары суға жүзуді үйренуі үйірмесіне жаппай жазылсын!»

Хабарландыру: «Керіпкел, балгер, жауырыншы, құмалақшылар, табысы мол жұмысқа шақырамыз. Мекен-жайымыз бен телефон нөмірімізді өздеріңіз біліп аларсыздар».

Соңғы жағалықтардан: «Кеше елімізде бір шенеунік пара алып ұсталып, пара беріп құтылып кетіпті».

Сот залында: – Айыпталушы, сіз дәрігердің дипломын қайдан сатып алдыңыз? – Айттым ғой сізге, тауып алдым деп. – Онда қалайша ол дипломдағы адамның аты-жөні сіздікімен сәйкес келе қалды? – Мен паспортымды содан кейін ауыстырдым.

Достардың әңгімесінен: – Миллион доллар тауып алсаң, не істер едің? – Ештеңе...

Бірінші қаңтар. Дүкенде: – Мына бөлке наныңыз қашанғы?

– Былтырғы жылдан қалған нан еді...

Облыстық әкімшіліктегі кадр бөлімінің бастығы қызметке орналасуға келген адамға: – Сізді мемлекеттік қызметке қабылдамас бұрын бір нәрсені білейін деп едім: өтірік айтуға, ұрлыққа қалай едіңіз? Былай, бейіміңіз бар ма дегенім ғой... – дейді. Сонда анау: – Жо-жоқ, атаматер!

Егер сол қызметке мемлекеттік қызметке қажет деп тапсаңыздар, үйренуге, бейімделуге бармыз... – деген екен.

Неліктен кофеден кейін су ішу керек?

Құрамында кофеин мөлшері көп болғандықтан бұл сусын сергітеді, жұмысқа қабілеттілік пен зейін қоюды арттырады және тапсырмаларға жақсырақ көңіл бөлуге көмектеседі. Алайда кофең жанама әсерлері де бар: ол ағзаны сусыздандырады, тіс эмалін бояйды және артериялық қысымды көтеруі мүмкін. Өзіңізді бұл қорғау үшін кофемен бірге бір стақан су ішу жеткілікті.

Салқындатылған қайнаған сумен кофе ішу дәстүрі шығыс елдерінен келген. Ертеде ол жақтарда суды, бірінші кезекте, кофең дәмін жақсырақ сезу үшін ішетін болған: егер кофең әр татымынан соң рецепторларды сумен «тазартса», оның дәмі айқын бола түседі.

Қазір де кез келген маман кофеңі сумен ішуді ұсынады. Алайда олар оны мүлдем басқа себептерге байланысты ұсынады:

Кофеин несеп айдағыш қасиетке ие болғандықтан, ол ағзаны сусыздандырады. Бұл көптеген жағымсыз салдарларға әкелуі мүмкін, сондықтан ағзадағы сұйықтық деңгейін бақылау маңызды. Кофеңден кейін 1 стақан су ішу арқылы су тепе-теңдігін қалпына келтіре аласыз және ағзаның сусыздану қаупін азайтасыз.

Кофе өсімдік бояғыштарына бай. Егер кофеңі жиі ішетін болсаңыз, ол тіс эмалінің түсін өзгерте алады. Бұл жағдайда да су көмекке келеді.

Кофе қалдықтарын сумен жуып жіберу арқылы кофе қышқылдары мен эмальдің өзара әрекеттесуіне кедергі келтіресіз. Кофеңден соң бірден тіс тазалауға болмайды: ол тіс денсаулығына қауіпті болуы мүмкін.

Сондай-ақ, кофеңін артериялық қысымды бірден көтеріп жіберуі мүмкін. Бұл гипертониямен қиналатын адамдар үшін қауіпті. Су кофеңі сұйылтады, нәтижесінде жүрек пен қан тамырларға жүктеме азаяды.

massaget.kz

№2-3 санда шыққан сөзжұмбақтың жауабы

А	Қ	Б	А	Е	В	О	Т	Т	Ы	А	Б	Ц	У	Г	Е
	Ы	Л	А	Т	О										С
К	Е	Р	Ч	Б	З	А	Н	С							
Ү	Ы	Б	А	К	Р	А	З								Т
Д	И	П	Л	О	М	Ө	Б	И	Т						А
І		М	Е	Т	Р	А	Л	И							П
К	И	К	А	Б	А	К	Д	И	Н	Т	Р	И	К	О	
Т	О	В	А	Е	А	Т	А	К	А	Н					
Е	Р	Н	Е	У	Ә	М	Е	Н		С	Б	Е	З	Д	
Н	Ф	З	И	Л	В	А	И	Ы	П						Ж
У	Ы	Л	У		Б	Т	Р		Л	А	Б	Е	Б	А	
					И	А	В	Е	О	Р	А	И		Ө	С
К	О	К	О	С	Т	У	А	С	А	Д	А	Л			А
О	Т	А	Н	Т		М	Д	И	Е	Г	Е	Р			
М					Е	Р	Н	А	З	А	Р	К	Ү	Р	Т
И					А	У	Е	М	Л	А					
С					П	І	С	У		К	А	М	О		
С					Е	Ы	Р	И	Т	О	Р	И	К	А	
И					Ж	А	Р	И	Д	О	Т	Р	О	Н	
Я	Г	У	А	Р	О	Ш		М	А	Р	Т	А	П		

Қазыбек ИСА:

ҚАЗАҚ ЕЛІНДЕ ҚАЗАҚ ТІЛІН ТАЛАП ЕТКЕНДЕР ЖЫНДЫ БОЛСА, ОНДА БІЗ ҚАНДАЙ ЕЛМІЗ?!

Павлодардағы Қазақ тілі күрескеріне жасалған оқиға Алматыдағы жер сілкінісінен кем емес ел сілкінісін тудырып жатыр... Кеше 2024 жылы 24 қаңтар күні белгілі қоғам қайраткері, «Тіл жанашыры» Құрмет белгісі иегері Руза Бейсенбайтегі Павлодар қаласындағы психдиспансерге өз еркінен тыс зорлап жауып қойыпты... Бірнеше полицейлер мен дәрігерлер бірге барып алып кеткен! Бұл барып тұрған заңсыздық! Адам құқын қорлау! Фейсбуктен бастап, бүкіл әлеуметтік желі шулауда. Біз, Ермұрат Бәпи, Жарқынбек Амантай, Абзал Құспан және т.б бір топ Парламент депутаты алаңдап, араласып жатырмыз. Шұғыл босату керек Руза апайды!

ҚАЗАҚ ЕЛІНДЕ ҚАЗАҚ ТІЛІН ТАЛАП ЕТКЕНДЕР ЖЫНДЫ БОЛСА, ОНДА БІЗ ҚАНДАЙ ЕЛМІЗ?!

Онда мемлекеттік мүдде – мемлекеттік тілдің заңды қолданылуын талап етіп жүрген біздің бәріміз жынды шығармыз! Елдің 70 пайызы жынды ма сонда?!

Ел қазір Руза апайдың денсаулығын уайымдап отыр.

Біз тиісті органдар мен Павлодар облысы әкімі орынбасарымен сөйлесіп, Руза апайды шұғыл босатуды талап етіп отырмыз.

Жағдай атқарушы органның қатаң бақылауында деп, ақпарат беріп жатыр.

Қадағалап отырмыз, бәрі заңға сай шешілуі керек. Мемлекеттік тілді талап етуші, яғни заңның орындалуы үшін күресіп жүрген Руза апайды әділетсіздіктің қысым-құрсауында қалдырмаймыз.

Қазақ тілінің қайсар күрескері Руза апайға бостандық тілеп, үн қатып жатқан бүкіл Тіл жанашырларына көп рахмет айтамыз!

Сөзімің соның осыдан 9 жыл бұрын 2015 жылы Руза апайдың туған күні қасиетті Қадыр түнімен қатар келгенде жазған арнау жырыммен аяқтағым келеді.

ҚАЗАҚ ҮШІН ҚАДІРІҢ АРТА БЕРСІН!

Тіл қайраткері Руза Бейсенбайтегіне

*Руза қыз туылған қазақ үшін,
Айқасуда, аз емес азабы шын...
Бишікейіті орысқұл билетеді,
Арнап тілге білім мен таза күшін!
Күресуде Руза Қазақ үшін!*

*Жігерің бар барлығын жеңетұғын,
Қабыл болсын Қадыр түн көп өтінім.
Оразаға туған күн тура келді,
Ширек ғасыр сайын бір келетұғын!..*

*Керекудің керемет бір қызысың,
Оңға бассын деп тілеп жүрміз ісің.
Атын жазып қойсақ та Атазаңға,
Аталмайтын тіліміңіз жұлдызысың!..*

*Шенеуікпен жүреді алысып әр,
«Сотқар» қызды соттардың бәрі сынар...
Ұлттық мүдде жолында ұлық түгіл,
Трамвайды тоқтатқан намысы бар!..*

*Ұлт жолында дамылсыз дара күшің,
Жүрің тілдің қайтарып бар ақысын.
Әкімдерің алады ұялмай-ақ,
Сен істеген істердің жалақысын...*

*Ел мен тілдің намысы – бір мағына!
Аман-есен еліңнің жүр бағына.
Лайықсың Руза жырға мына-
Тілді қорғау орнына қорлап жүрген,
Министрлер тұрмайды тырнағыңа!..*

*Тазкепешін биліктің тар көресің!
Тарландықпен тауға да тарта бер шын!
Қадір түні қадірлім, мерейлі боп,
Қазақ үшін қадірің арта берсін!*

13.07.2015

Руза апайдың тезірек аман-есен елімен қауышуын тілейміз!

Қазыбек ИСА

қауіп-қатердің түтіні шыға беретіні белгілі.

Ал Ұлттық идеологияның негізі – Мемлекеттік тіл туралы заң қабылдау! Мемлекеттік тілді міндеттеу – Мемлекеттің міндеті! Руза мен Қазыбектердің міндеті емес... парызы болса да...

Сондықтан заң арқылы шешілуі тиіс барлығы.

Руза апайымызға зор денсаулық, қажыр-қайрат тілейміз!

Еліміз өрге, тіліміз төрге шыға бергей!

Қазыбек ИСА
ҚР Парламент
Мәжілісінің депутаты

Бізге жеткен мәлімет бойынша кеше 24 қаңтарда Павлодар қаласында көшеде біреумен ерегісіп қалып, ол полиция мен жеделжәрдемге, 103 пен 102-ге бірден қоңырау шалыпты. Ал әшейінде уақытында келе қоймайтын полицейлер мен дәрігерлер келіскендей бір мезетте шұғыл жетіп келіп, Руза апайды басып алып кеткен. Енді 72 тәуліктің ішінде Рузаның денсаулығын анықтау үшін дәрігерлер бақылауында деген хабар алдық.

Руза апайдың ешқандай ауруы жоқ, кеше ғана түсте өзім сөйлескенмін, сап-сау болатын.

Біз мұны заңға сай Қазақ тілін талап етушілерді жау көретіндер әдейі істеп отыр деп ойлаймыз.

Жеке адамдардан Рузаның үстіне арыз түссе, ол кісі заң алдында жауап береді қай жерде де. Бірақ, психдиспансерде емес!

Медицина қызметкерлері комиссиялы түрде қарау негізінде қоғам белсендісі Р.Бейсенбайтегіне «психиканың бұзылуы» (бредовое расстройство) диагнозын қойды деген мәлімет жетті...

Бұл не маскара!

БЕТ ҚАТТАЛЫП ЖАТҚАНДА

РУЗА АПАЙ БОСТАНДЫҚҚА ШЫҚТЫ!

ҚАЗАҚ ТІЛІН ҚОРҒАҒАН РУЗАНЫ ЕЛ ДЕ ҚОРҒАП ҚАЛДЫ!

Айдың-күннің аманында аймаңдай Руза апайымызды жоғалтып, төтенше жағдайда өткен күндеріміз де арта қалды. Қазақ тілінің қорғаны Руза апайымыз ортамызға оралды.

Кешегі бір күніміз бен түніміз биліктегі жауапты тұлғалармен сөйлесуге кетті. Кереку өңірі басшыларымен де сөзіміз аз болған жоқ...

Ақыры, әділеттілік орнады. Қазақтың қайсар қызы, Қазақ тілінің жанкешті күрескері Руза Бейсенбайтегі апайымыз бүгін бостандыққа шықты!

Қазақ тілі бостандыққа шықты десек те болады!

Руза апаймен сөйлестік, көңіл-күйі дұрыс. Қазір үйінде. Елге рахмет айтуда. Қасында Керекулік

ұлтшыл азаматтар Серік Елікбай мен Медет бар.

Тал түсте төбемізден жай түскендей болған жайсыз оқиғаның жақсылықпен аяқталуына өз үлестерін қосқан қалың елдің қайратына ризамын. Қиындықтан шығу үшін бір жұдырық болып жұмыла білген жұртқа алғысымыз шексіз!

Қазақ тілін қорғаған Руза апайды ел де қорғап қалды! Өйткені таразыда тек адам тағдыры ғана емес, Тіл тағдыры – Ел тағдыры тұрды!..

Алғашқы күннен бірден қолдаған депутат әріптестеріме де ризамын.

Сонымен қатар биліктегі жанаша ойлай бастаған көкірегі ояу, көзі ашық азаматтарға көп рахмет! Билікте де жаңа тұрпатты жауапты тұлғалар бар екеніне көз жеткіздік.

Егер адам бұрын-соңды ми жүйкесі ауыруымен ауырып, арнайы есепке алынбаған болса, оны сот шешімінсіз бірден психоневрологиялық диспансерге, яғни жындыханаға мәжбүрлеп қамап тастауға ешкімнің құқы жоқ, бұл заңды бұзу!

Енді осы заңсыздыққа барғандар жауапқа тартылуы тиіс! Иә, бұл кешегі ойлардына келгенін істеген отыз жылдық биліктің, өзін қор, өзгені зор тұтқан құлдық саналы саясаттан қалған жарылыстардың жаралы іздері. Ендігі міндет – зардап әкелер жарылыстардың барлығын залалсыздандыру болмақ. Ол әрине әрбір Тәуелсіздік алған мемлекеттер өтуі тиіс – отарсыздану саясаты мен Ұлттық идеология.

Ұлттық идеология болмаса, әрбір аяқ басқан жерден осылай

ҚАЗАҚТЫҢ МҰҢЫ МЕН ШЫНДЫҚТЫҢ ЖЫРЫ - «ҚАЗАҚ ҮНІ» ГАЗЕТІНЕ ЖАЗЫЛЫҢЫЗДАР!

ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ - 65380

«Қазпошта» арқылы жазылу бағасы:

1 жылға | қала үшін | ауыл/аудан үшін

5750,88 тенге

5974,32 тенге

Мекемелер ТІКЕЛЕЙ ЖАЗЫЛУҒА болады

Газетке 1 жылға тікелей жазылым – 5 000 тенге.

100 данаға 1 жылға тікелей жазылым – 500 000 тенге.

1000 данаға 1 жылға тікелей жазылым – 5 000 000 тенге.

Меншік иесі:
«Қазақ үні» ЖШС
ҚАЗАҚ ҮНІ
Президент –
Қаныш ЖАРЫЛҚАСЫН

Бас редактор –
Құлтөлеу МҰҚАШ

Бас редактордың бірінші орынбасары –
Зейнолла АБАЖАН

Qazaquni.kz ақпарат агенттігінің
Бас редакторы –
Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ

Жауапты хатшы –
Гүлмира САДЫҚ

Бөлім редакторлары:
Дастан ЕЛДЕС (орыс редакциясы)

Нұржан АСАН (көркемдеуші)

Аймақтағы тілшілер:
Астана тілшілер қосыны:
Азамат ТАСҚАРАҰЛЫ
(8-702-931-89-86)

Ақмола облысы:
Бақыт СМАҒҰЛ (8-701-626-77-66)

Арқалық қаласы:
Нұрсұлтан НҰРМАН
(8-702-688-84-87)

Алматы облысы:
Мәди ИСЛАМ (8-775-119-12-13)

Жезқазған қаласы:
Жанат АСАНҚАЛИ
(8-702-384-12-00, 8-707-261-20-98)

Қарағанды облысы:
Ахметқали ХАЛЕНОВ (8-701-450-30-18)

Қостанай облысы:
Төлен РАМАЗАНҰЛЫ (8-701-174-06-70)

Семей қаласы:
Рахат АЛТАЙ
(8-775-998-15-39)

Түркістан облысы:
Әбдіғаппар АЙДАР
(8-702-475-75-66, 8-771-390-73-75)
Асылхан ӘЛІ (8-701-626-88-32)

Түркістан қаласы:
Әтіргүл ТӘШІМ (8-702-489-47-23)

Тарату бөлімі:

Астанада:
Жасұлан ИСА
(8-776-120-19-72)

Шымкентте:
Мүгән ИСМАЙЛЫ
(8-701-692-1340)

Астанада «Алты Алаш»
дүңгіршіктерінде сатылады
(8-701-572-88-47)

Газет ҚР Мәдениет және ақпарат
министрлігінде 19. 12. 2012 жылы тіркелген.
Күәлік №13976-Г (Алғашқы күәлік
№1270-Г, 01. 08. 2000 жыл).

Автордың пікірі мен редакция ескерт-
расы сәйкес келе бермейтінін ескер-
теміз. Қолжазбалар өңделеді және
қайтарылмайды.

Жарнама мәтініне жарнама беруші
жауап береді.

Газетпен көшіріліп басылса, сілтеме
жасалуы тиіс.

Газетте «Қазақпараттың»
материалдары пайдаланылды.

Газет «Қазақ үні» компьютер
орталығында беттелді

АЙЛЫҚ ТАРАЛЫМЫ – 60 400
ЖАЗЫЛУ ИНДЕКСІ – 65380

Редакцияның мекен-жайы:
050006, Алматы қаласы, Қалқаман-3
ықшамауданы, С. Сейітов көшесі, 11 үй

Байланыс телефоны:
8 (727) 398-57-31

E-mail: qazaquni2000@gmail.com
www.qazaquni.kz

Кезекші редактор
Дастан ЕЛДЕС

ТОО «Қазақ үні»
БИН 000540006784
ИИК KZ508560000000385541
АГФ АО «БанкЦентрКредит»
г. Алматы, БИК КСВКЗКХ, Кбе 17
Газет «Алматы-Болашақ» баспаханасында
басылды. Алматы қ., С. Мұқанов к., 223 б.
Көлемі: 6 баспа табақ

Ⓐ – материалдың жариялану ақысы төленген